

PRACE

Instytutu
Europy
Środkowej

Dorota Niedziółka
Mariusz Próchniak

Sytuacja ekonomiczna w państwach Europy Środkowej i Wschodniej w dobie pandemii koronawirusa SARS CoV-2

PRACE Instytutu
Europy
Środkowej

Recenzenci dr hab. Waldemar W. Budner,
prof. Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu
dr hab. Marek Szajt,
prof. Politechniki Częstochowskiej

Seria Prace Instytutu Europy Środkowej
Numer 15/2020
Redakcja serii Beata Surmacz i Tomasz Stępniewski

Copyright Instytut Europy Środkowej
ISBN 978-83-66413-32-0
Wydawca Instytut Europy Środkowej
ul. Niecała 5
20-080 Lublin
www.ies.lublin.pl

Projekt okładki i skład www.targonski.pl
Fotografie na okładce © Lightspring | shutterstock.com
© Stockcrafterpro | shutterstock.com
© Ascannio | shutterstock.com

Druk www.drukarniaakapit.pl

PRACE

Instytutu
Europy
Środkowej

Dorota Niedziółka
Mariusz Próchniak

Sytuacja ekonomiczna w państwach Europy Środkowej i Wschodniej w dobie pandemii koronawirusa SARS-CoV-2

Spis treści

Wprowadzenie	9
1. Potencjał gospodarczy i trajektorie rozwoju państw	13
2. Sytuacja gospodarcza państw w obliczu pandemii koronawirusa	31
3. Polityka gospodarcza państwa	49
4. Prognozy podstawowych zmiennych makroekonomicznych	65
Podsumowanie	71
Bibliografia	75
Tabele i rysunki	79

■ Tezy

Europa Środkowa i Wschodnia to obszar obejmujący 21 państw: państwa Grupy Wyszehradzkiej (Polska, Czechy, Słowacja, Węgry), państwa bałtyckie (Litwa, Łotwa, Estonia), państwa odłączone od ZSRR (Białoruś, Mołdawia, Ukraina), państwa powstałe z Jugosławii (Słowenia, Chorwacja, Bośnia i Hercegowina, Serbia, Czarnogóra, Macedonia Północna, Kosowo), pozostałe państwa bałkańskie (Albania, Bułgaria i Rumunia) oraz Grecję. Państwa te osiągnęły różny efekt wprowadzanych reform i programów rozwoju gospodarczego. Większość z nich zaliczana jest do grona państw wysoko rozwiniętych, choć wymagają realizacji projektów inwestycyjnych w infrastrukturę techniczną i zmian w efektywności produkcji. Potencjał wynikający z wielkości rynków, kapitału ludzkiego i wciąż mocno akcentowanej potrzeby „doganiania” państw Europy Zachodniej daje warunki do znacznie słabszego odczuwania negatywnych skutków zmian ekonomicznych towarzyszących pandemii koronawirusa.

Przed wybuchem pandemii koronawirusa ścieżki wzrostu gospodarczego wszystkich państw badanej grupy były pomyślne. Ogólnie biorąc, najlepsza sytuacja pod tym względem występowała wśród państw Grupy Wyszehradzkiej oraz państw bałtyckich. Dotychczasowe ścieżki wzrostu gospodarczego uległy odwróceniu w 2020 r. na skutek pandemii koronawirusa. Zgodnie z szacunkami¹ z października 2020 r. wszystkie analizowane państwa w 2020 r. zanotują recesję. Głębokość recesji jest jednak różna i zależy od czynników indywidualnych dla poszczególnych państw. Polityka pieniężna banków centralnych w państwach Europy Środkowej i Wschodniej w dobie epidemii koronawirusa była – ogólnie biorąc – właściwa w 2020 r. Banki centralne wielu państw dokonały obniżek stóp procentowych. Począwszy od marca 2020 r., stopy procentowe kształtowały się na niskim poziomie. Jest to prawidłowy sposób prowadzenia polityki pieniężnej w obliczu recesji w celu pobudzenia popytu globalnego. Chociaż dodatni wzrost gospodarczy w badanych państwach nie wystąpił w 2020 r., to jednak ekspansyjna polityka pieniężna spowodowała, że recesja nie była przynajmniej aż tak głęboka.

W 2020 r. w badanych państwach nastąpił gwałtowny wzrost wydatków publicznych. Udział wydatków państwa w PKB zwiększył się we wszystkich analizowanych państwach między 2019 a 2020 r. W niektórych państwach ten wzrost był ogromny i wyniósł prawie 10 punktów procentowych. Na przykład bardzo silna ekspansyjna polityka budżetowa miała miejsce w 2020 r. w Polsce. Gwałtowny wzrost wydatków publicznych jest efektem wdrażania rozmaitych programów pomocy dla przedsiębiorstw i gospodarstw domowych w celu ochrony miejsc pracy i zapewnienia odpowiednich poziomów dochodów w związku z epidemią koronawirusa.

¹ IMF, *World Economic Outlook Database*, October 2020, www.imf.org; IMF, *International Financial Statistics Database*, 2020, www.imf.org.

Wprowadzenie

Europa Środkowa i Wschodnia¹ to nazwa stosowana wobec pewnej grupy państw mających wspólne położenie geograficzne, a także wspólne korzenie kulturowe i historyczne, w znacznej części dzielających wspólną w przeszłości zależność od ZSRR lub nawet współtworzących jej istotę oraz

¹ Jednym ze współtwórców tego określenia był Oskar Halecki. Od lat 80. XX wieku używane jako przeciwwaga dla terminu Europa Wschodnia. Określenia zasięgu geograficznego Europy Środkowej i Wschodniej dokonał w swych publikacjach Jerzy Kłoczowski: *Młodsza Europa. Europa Środkowo-Wschodnia w kręgu cywilizacji chrześcijańskiej średniowiecza*, PIW, Warszawa 2003 oraz *Europa Środkowo-wschodnia w historiografii krajów regionu*, Instytut Europy Środkowo-Wschodniej, Lublin 1993.

doświadczenia transformacji gospodarczej czy problemy rozwojowe.

Europa Środkowa i Wschodnia² obejmuje obszar 21 państw: Polski, Czech, Słowacji, Węgier, Litwy, Łotwy, Estonii, Białorusi, Mołdawii, Ukrainy, Słowenii, Chorwacji, Bośni i Hercegowiny, Serbii, Czarnogóry, Macedonii Północnej, Kosowa³, Albanii, Bułgarii i Rumunii. Na potrzeby tego badania dołączona została także Grecja, która z racji położenia geograficznego zaliczana jest do państw Europy Południowej, ale z uwagi na bliskość, wielość powiązań i podobne uwarunkowania stanowi uzupełnienie obrazu tej części kontynentu.

Państwa Europy Środkowej i Wschodniej to bardzo liczna i różnorodna pod względem potencjału gospodarczego grupa, charakteryzująca się niezwykłym zróżnicowaniem przestrzennym, środowiskowym, infrastrukturalnym, społecznym i kulturowym.

Stanowią one ogromny potencjał dla rozwoju z uwagi na stabilne i konkurencyjne gospodarki, liczne możliwości ekspansji, położenie sprzyjające rozwojowi transportu, w tym tranzytu, wysoki poziom koncentracji rynków, wielkie aspiracje społeczeństw oraz siłę będącą efektem ponadtyśiącletniej obecności w systemie polityczno-ekonomicznym Europy i świata.

² Autorzy badania na potrzeby analizy używają celowo określenia Europa Środkowa i Wschodnia, aby ułatwić odbiorcom identyfikację zasięgu przestrzennego, mając przy tym świadomość swoistego nadużycia.

³ Uznawane tylko przez część społeczności międzynarodowej.

Ponadto ścieżki rozwoju, jakie państwa te obrały po 1989 r., doprowadziły je do zmniejszenia dysonansu rozwojowego wobec wysoko gospodarczo rozwiniętych państw Europy Zachodniej. Osiągnięty wzrost gospodarczy był możliwy dzięki niskim kosztom pracy, atrakcyjności lokalizacyjnej dla napływu kapitału i perspektywie rozwoju rynków, w tym wzrostu konsumpcji.

Trwająca epidemia koronawirusa weryfikuje dotychczasowe warunki rozwoju. Czasowe i strukturalne ograniczenia prowadzonej działalności gospodarczej wpłyną na stronę popytową i podażową, wywołując skutki, których skala i zakres są trudne do przewidzenia. Pandemia koronawirusa może rozpocząć kryzys gospodarczy na świecie, zmienić kontekst i warunki dotychczasowych procesów umiędzynaradawiania – globalizacji, regionalizacji, może przerwać funkcjonujące łańcuchy dostaw i zmienić warunki konkurencyjności regionów i państw, ale też może sprzyjać rozwojowi pewnych branż – farmaceutycznej, IT, może wreszcie zmienić sposób funkcjonowania podmiotów i zachowań konsumentów.

Niewątpliwie sposób i głębokość reakcji są zależne nie tylko od prowadzonej polityki gospodarczej, pieniężnej i fiskalnej oraz od osiągniętego poziomu rozwoju gospodarczego i społecznego, ale także od potencjału gospodarczego państwa.

Przewidywanie możliwych do wystąpienia scenariuszy ekonomicznych zmian wymaga oceny potencjału gospodarczego i analizy kondycji gospodarek przed wystąpieniem

pandemii koronawirusa. Stąd w opracowaniu wykorzystano wskaźniki makroekonomiczne: tempo realnego PKB, stopę bezrobocia i stopę inflacji, PKB na mieszkańca według parytetu siły nabywczej (PSN) oraz wskaźnik rozwoju społecznego HDI (*Human Development Index*).

Omówiona została także polityka gospodarcza państw Europy Środkowej i Wschodniej. Opis polityki pieniężnej i fiskalnej pozwala na formułowanie przewidywań co do wielkości produkcji i zatrudnienia. Ocenie działań rządów i banków centralnych poszczególnych państw w obliczu epidemii koronawirusa towarzyszy odniesienie do teorii ekonomii.

Analiza przeprowadzona została dla okresu 2017-2020, w którym pierwsze trzy lata pokazują sytuację ekonomiczną przed epidemią, a najnowsze dane z października 2020 r. informują o zmianach, jakie wystąpiły w poszczególnych państwach na skutek rozprzestrzeniania się wirusa. Wykorzystano dane statystyczne opublikowane przez IMF, World Bank i UNDP.

Celem opracowania było ukazanie struktury i głębokości potencjalnych zmian sytuacji ekonomicznej państw Europy Środkowej i Wschodniej w warunkach pandemii koronawirusa i wobec uwarunkowań wewnętrznych tych państw.

1.

Potencjał gospodarczy i trajektorie rozwoju państw

Potencjał definiowany jest w ekonomii jako zasób, zdolność, możliwość albo wydajność, które można określić dla danej jednostki terytorialnej⁴. Jest to pojęcie złożone, wielowymiarowe. Potencjał kształtowany jest przez czynniki często zależne od siebie lub skorelowane w swoistym układzie powiązań łańcuchowych.

Potencjał może także określać umiejętność korzystania z zasobów, kształtowania na ich podstawie strategii roz-

⁴ Pojęcie potencjału można odnieść do podmiotów gospodarczych czy organizacji. Na potrzeby tego opracowania używane jest wobec państw.

woju oraz zdolność do osiągania wzrostu gospodarczego i zmian społecznych. Używając zatem pojęcia potencjału, można ustalić stan faktyczny, dokonać opisu za pośrednictwem wskaźników, jak i przewidywać dla bliższej lub dalszej przyszłości.

Ujęcie aktualnego stanu gospodarki będzie miało, w zależności od przyjętych miar, ich wielości i różnorodności, charakter statyczny. W przypadku predykcji będzie stanowiło nieskończoną liczbę wariantów uwzględniających różną dynamikę zmian owych miar i konstelacji czynników akcelerujących lub hamujących zmiany.

Potencjał gospodarczy⁵ jest zatem źródłem informacji o wielkości ekonomicznej państwa. Stanowi zestaw atrybutów pozwalający na opis danej przestrzeni i określenie warunków rozwoju gospodarczego. Określany jest przez pryzmat swoistych cech wynikających z położenia geograficznego, warunków środowiskowych, stopnia zagospodarowania przestrzeni i cech społeczno-ekonomicznych.

Zakres cech nie stanowi zbioru zamkniętego. Pozwala to zatem na zmiany i rozszerzanie miar oraz wskaźników delimitujących warunki i poziom rozwoju.

Wielka różnorodność strukturalna traktowana jako odmiennosc elementów składowych i utrzymująca się między nimi zależność dają określony obraz przestrzenny i tworzą

⁵ Można także użyć pojęcia potencjału dla określenia warunków rozwoju społecznego.

podstawę dla aktywności ekonomicznej i społecznej, w efekcie różnicując poziom osiągniętego rozwoju.

Państwa stanowią zatem bogatą mozaikę układów społeczno-gospodarczych, które nie są przypadkowe, ale są wyrazem oddziaływania uwarunkowań historycznych, kulturowych, infrastrukturalnych, kapitałowych i środowiskowych.

Wśród elementów potencjału ekonomicznego wyróżnia-
ne są zasoby, czyli komponenty środowiska przyrodniczego.

Jednymi z kluczowych komponentów tworzących potencjał rozwojowy państw są **położenie geograficzne** i warunki przyrodnicze⁶. Stanowią nie tylko o obecności człowieka w określonej przestrzeni, ale też o stopniu i skali jej zagospodarowania oraz rodzajach aktywności gospodarczej. Warunkują możliwości jej podejmowania i wpływają na koszt prowadzonej działalności. Zdolność do wykorzystania walorów miejsca, a na kolejnych etapach przewyższania barier i ograniczeń wpływa na dokonujący się postęp. Położenie geograficzne oddziałuje zatem nie tylko na warunki rozwoju pierwszego i drugiego sektora, ale również na koszty inwestycji infrastrukturalnych oraz określa perspektywy rozwoju handlu międzynarodowego i możliwości integracji.

Rola położenia geograficznego widoczna jest szczególnie w kontekście warunków rozwoju transportu. Transport stanowi o warunkach realizacji działalności gospodarczej i za-

⁶ Z. Dobosiewicz, T. Olszewski, *Geografia ekonomiczna świata*, PWE, Warszawa 1987.

sięgu jej oddziaływania, wywołuje interakcję. Wzrost zasięgu przewożonych dóbr zwiększa popyt na nie, a rosnący popyt wpływa z kolei na wzrost liczebny i jakościowy świadczonych usług transportowych. Transport umożliwia pokonywanie barier rozwojowych wynikających z braku dostępu do określonych surowców, części czy wyrobów gotowych. Jest odpowiedzią na nierównomierne rozmieszczenie sił przyrody i niedopasowanie geograficzne miejsca ich powstawania z miejscem ich użytkowania.

O stopniu i skali rozwoju transportu decyduje rozległość przestrzeni, poziom jej atrakcyjności przyrodniczej i ekonomicznej, a także stopień integracji. W układach regionalnych, gdy wiele państw współtworzy określony układ, specjalnego znaczenia nabiera tranzyt umożliwiający realizację jednej z podstawowych funkcji transportu, czyli scalanie. Dzięki temu powstają warunki do rozwoju handlu, przepływu kapitału ludzkiego i zwiększania konkurencyjności państw.

W Europie istotne znaczenie tranzytu dla gospodarki dostrzegane jest w przypadku Białorusi, Ukrainy, Czech, Macedonii, Mołdawii, Słowacji, Polski czy Węgier. Dla wielu z nich brak linii brzegowej rekompensowany jest dostępnością transportową, dla państw ościennych tworzą bowiem terytorium tranzytowe. Istota tranzytu kształtowanego położeniem geograficznym widoczna jest w koncepcjach szlaków – europejskich korytarzy transportowych, gdzie zmiany wprowadzone zostały ze względu na rosnący wolumen przewozów towarowych, koszty transportu, wzrastający po-

pyt na siłę roboczą oraz zagęszczenie ruchu drogowego. Do zmian w tym zakresie przyczynia się także rozwój handlu internetowego i nowych technologii, takich jak Internet rzeczy oraz łączność multimodalna. Istotne są tu również kwestie polityczne i dalsze procesy integracji państw ze strukturami Unii Europejskiej.

Wpływ położenia geograficznego na potencjał gospodarczy państwa widoczny jest w ocenie rozwoju usług turystycznych. Walory klimatyczne (temperatura i liczba dni słonecznych w roku), długość i forma linii brzegowej dają przewagę Grecji, Chorwacji, Albanii, Bułgarii, Rumunii.

Z kolei ukształtowanie terenu (pasma gór) uzupełnione walorami klimatycznymi wpływają na możliwości oferowania usług turystycznych i rekreacyjnych Czech, Słowacji, Polski, Słowenii, Albanii oraz Bośni i Hercegowiny. Dla Czarnogóry mającej zarówno malownicze wybrzeże, jak i górzysty region północny rozwój turystyki stanowi jeden z najważniejszych czynników określających potencjał rozwojowy.

Nie bez znaczenia dla siły ekonomicznej państw są te **komponenty środowiska przyrodniczego**, które determinują działalność gospodarczą, a są nimi: ukształtowanie powierzchni, surowce mineralne, gleby, zasoby wody.

Historia cywilizacji wskazuje na silne wpływy determinizmu geograficznego, które do XIX wieku określały rozmieszczenie działalności gospodarczej i efekty jej realizacji.

Wśród warunków przyrodniczych kluczowe znaczenie dla rozwoju rolnictwa, w tym produkcji zbóż, miało ukształtowanie terenu. Siła tego czynnika widoczna jest także współcześnie mimo podejmowania przez człowieka działań na rzecz znoszenia barier i ograniczeń w rozwoju oraz oddziaływania poprzez wprowadzanie rozwiązań technicznych (nawadnianie, odwadnianie, nawożenie, tarasowanie zboczy, uprawy pod foliami i szkłem).

Ukształtowanie terenu, wielkość użytków rolnych, warunki klimatyczne i glebowe sprawiły, że dla wielu państw produkcja rolna pozostaje istotna z punktu widzenia wartości wytworzonego PKB (Albania, Ukraina i Macedonia Północna). Odsetek użytków rolnych sięga tam prawie 50%, a poziom zatrudnienia w rolnictwie potwierdza rolę tej formy aktywności.

Państwa Europy Środkowej i Wschodniej obejmują atrakcyjne pod względem rolniczym przestrzenie Wielkiej Niziny Węgierskiej, Niziny Rumuńskiej, Niziny Wołoskiej, południowej części Niziny Wschodnioeuropejskiej oraz Niziny Naddnieprzańskiej. Posiadają także dodatkowe walory przyrodnicze, takie jak żyzne gleby, dogodne warunki klimatyczne i wodne. Stąd w gronie państw Europy Środkowej i Wschodniej większość może wskazać istotne znaczenie warunków przyrodniczych dla rozwoju rolnictwa. Będą to między innymi: Ukraina, Bułgaria, Rumunia, Węgry, Albania i Grecja.

Ukraina należy do grona państw mających jedno z najkorzystniejszych warunków dla rozwoju rolnictwa z uwagi na żyzne gleby (warstwa czarnoziemów sięga nawet 1 m grubości) i walory klimatu. Albania dominację rolnictwa w strukturze PKB zawdzięcza uwarunkowaniom historycznego niedorozwoju, gospodarce centralnie planowanej i głębokiej izolacji. Nawet po okresie reform zaleconych przez MFW ponad połowa Albańczyków mieszka na terenach rolniczych, wykorzystując tak klimat i żyzne gleby, jak również długie tradycje upraw rolniczych oraz gotowość do konkutowania w regionie Bałkanów w produkcji artykułów rolnych (warzywa, owoce i oliwki). Węgry, ze względu na korzystne warunki do upraw, mają wysokoefektywną produkcję rolną. Aż 65% powierzchni państwa zajmują użytki rolne, a 1/3 powierzchni stanowią żyzne czarnoziemy, znajdujące się głównie na terenach Wielkiej Niziny Węgierskiej, pozwalające na uprawy pszenicy, kukurydzy, jęczmienia, buraków cukrowych, słoneczników, ziemniaków, winorośli oraz tytoniu. Podobną strukturę produkcji rolnej ma Słowacja, gdzie użytki rolne zajmują 40% powierzchni państwa, a produkcja należy do wysokotowarowej, wydajnej i zmechanizowanej. Rumunia należy do państw, gdzie rolnictwo ma nadal duże znaczenie w gospodarce i zatrudnia prawie 30% siły roboczej. Odznacza się jednak niskim zmechanizowaniem, a zużycie nawozów sztucznych należy do najmniejszych w Europie – użytki rolne zajmują 63% powierzchni państwa. Atrakcyjne warunki przyrodnicze pozwalają na uprawy kukurydzy,

pszenicy, żyta, buraków cukrowych, ziemniaków, konopi, tytoniu i papryki.

Kolejnym czynnikiem wpływającym na rozwój gospodarczy i pozwalającym na ocenę potencjału są zasoby **surowców mineralnych**⁷. Państwa Europy Środkowej i Wschodniej posiadają niezwykle zróżnicowane zasoby surowców mineralnych. Niestety, nie mają liczących się złóż surowców energetycznych, poza Rumunią, na terenie której znajdują się różnorodne i dość duże złoża ropy naftowej (wydobycie zaspokaja połowę zapotrzebowania na ten surowiec) i gazu ziemnego, który zaspokaja 70% potrzeb rumuńskiej gospodarki.

Ukraina posiada zasoby rud żelaza, węgla kamiennego, manganu, złoża soli kamiennej, grafitu, tytanu, kaolinu i niklu. Albania ma znaczne bogactwa mineralne: rudy chromu (jedne z największych w świecie), rudy miedzi, żelaza i niklu oraz boksyty. Na terenie Słowacji występują różnorodne surowce naturalne, choć w ograniczonej ilości: węgiel brunatny, mangan, żelazo, miedź, rtęć, antymon i magnezyt. W Serbii znajdują się złoża: ropy naftowej, gazu ziemnego, węgla kamiennego, żelaza, miedzi, cynku, antymonu, chromu, złota, srebra, piritu, wapienia, marmuru i soli kamiennej. Na terenie Bośni i Hercegowiny występują eksploatowane złoża: rud żelaza, węgla brunatnego, soli kamiennej, rud cynku i ołowiu oraz azbestu. Zasobów surowców mineralnych nie posiadają

⁷ K. Kuciński, *Geografia ekonomiczna*, Oficyna Wolters Kluwer, Warszawa 2015.

lub mają je w ograniczonym zakresie Węgry (jedynie boksyt) i Słowenia. Z kolei Bułgaria, choć nie dysponuje znaczącymi zasobami bogactw naturalnych, poza niskokalorycznym węglem lignitowym, węglem brunatnym, rudami miedzi oraz wodami mineralnymi i termalnymi (ok. 1000 źródeł), posiada bogate zasoby surowców skalnych, w tym marmurów, a także gipsu, sody rodzimej, piasków szklarskich i kaolinu.

O potencjale gospodarczym świadczy poziom rozwinięcia **infrastruktury technicznej**. Układ sieci transportowej, możliwości rozwoju transportu i komunikacji wywierają duży wpływ na stan gospodarki, określają rozmieszczenie sił wytwórczych oraz przesądzają o stopniu integracji przestrzennej. Rozwój gospodarczy opiera się na licznych, niezawodnych i konkurencyjnych cenowo połączeniach infrastrukturalnych, zwłaszcza w zakresie połączeń najważniejszych ośrodków miejskich, okręgów przemysłowych, klastrów oraz układów międzynarodowych połączeń tranzytowych.

Stopień rozwoju infrastruktury transportowej wpływa na koszt transportu, który wciąż pozostaje ważnym czynnikiem ostatecznej ceny dóbr i usług. Jest także determinantą konkurencyjności państw w kontekście decyzji o lokalizacji działalności gospodarczej oraz warunków integracji regionalnej. O stopniu rozwoju infrastruktury transportowej i komunikacyjnej w państwach Europy Środkowej i Wschodniej świadczy długość autostrad i dróg szybkiego ruchu, linii kolejowych oraz miary związane z dostępem do Internetu.

Pojawia się swoiste sprzężenie zwrotne, gdyż rozwój gospodarki jest uzależniony od usług transportowych, natomiast ich jakość jest efektem skali i skuteczności inwestycji realizowanych przez państwo. Inwestycje w infrastrukturę z uwagi na swe cechy, a także funkcje pozostają w gestii władz centralnych lub lokalnych. Wzajemna relacja stanowi zatem niezwykle ważny element w rozwoju gospodarczym i społecznym. Wpływa bowiem na możliwości rozwoju systemu osadniczego, determinuje migracje i sprzyja atrakcyjności inwestycyjnej przestrzeni.

Państwa Europy Środkowej i Wschodniej cechują się dużymi dysproporcjami w rozwoju infrastruktury transportowej i komunikacyjnej. Z jednej strony jest to efekt uwarunkowań historycznych. Zależność polityczna i ekonomiczna od ZSRR dla wielu stanowiła o izolacji (Albania) czy braku przesłanek (możliwości realizacji handlu) do tworzenia połączeń z państwami Europy Zachodniej. Z drugiej strony wysokie koszty transformacji gospodarczej końca XX wieku opóźniły projekty i inwestycje infrastrukturalne. Obnażyły też skalę zapóźnień i potrzeb tak w zakresie modernizacji istniejącej infrastruktury, jak i potrzeb wynikających z dokonującego się postępu technicznego oraz wymagań globalizacji.

Niemniej ostatnie lata to czas podejmowania inwestycji służących nadrobieniu zaległości i włączeniu do systemów transportowych regionów ościennych, co sprzyja tworzeniu

wysokiego standardu jakościowego i ilościowego połączeń transportowych.

Największe potrzeby inwestycyjne mają państwa o najbardziej rozbudowanych gospodarkach (Polska, Węgry, Czechy, Rumunia) oraz państwa o największych zapóźnieniach rozwojowych: Albania, Serbia, Mołdawia, Bośnia i Hercegowina oraz Czarnogóra.

Trzeba też wspomnieć, że dla wielu państw o małym terytorium rozwój infrastruktury technicznej pozwala na osiągnięcie najwyższych możliwych poziomów czy wskaźników nasycenia. Estonia należy do grona państw o najwyższym wskaźniku komputeryzacji, o czym świadczą zarówno usługi bankowe, jak i funkcjonowanie e-administracji oraz powszechny dostęp do Internetu. Warto tu wskazać, że jedynie na Ukrainie i w Bułgarii liczba użytkowników Internetu jest niższa i wynosi odpowiednio 58,9 i 64,8%. W pozostałych państwach grupy wskaźnik ten to ponad 70% (tabela 1).

Istotny element infrastruktury stanowią porty morskie. W tej części Europy kluczowe są porty zlokalizowane nad Morzem Bałtyckim, Morzem Adriatyckim i Morzem Śródziemnym. Jedną z koncepcji zakłada utworzenie korytarza transportowego łączącego Morze Bałtyckie z Morzem Adriatyckim (porty włoskie) z uwagi na rosnącą wielkość przeładunków i perspektywę rozwoju rynków. Porty bałtyckie: Gdańsk, Gdynia, Kłajpeda czy Ryga to porty należące do grupy portów o największym przeładunku. Rozwój infrastruktury przeładunkowej zwiększył ich możliwości

w tym zakresie, a połączenia z Azją przyczyniły się do rozszerzenia zasięgu działania. Gdański DCT stał się bałtyckim hubem oraz jednym z najszybciej rozwijających się terminali na świecie.

Jednym z najważniejszych elementów kształtujących siłę gospodarek państw pozostaje **kapitał ludzki**. Decyduje o rozwoju ekonomicznym państwa, warunkuje przemiany gospodarcze dotyczące wzrostu produkcji, zatrudnienia, inwestycji, rozmiarów funkcjonującego kapitału, dochodów i konsumpcji. Służy podniesieniu produktywności gospodarki, stymuluje zmiany oraz ma wpływ na pojawianie się nowych układów wartości i postaw. Jest nieodłącznym elementem rozwoju gospodarki.

Pozwala na charakterystykę potencjału ekonomicznego od strony ilościowej (wzrost gospodarczy), jak również od strony jakościowej, wpływając na zmianę struktury zatrudnienia, wprowadzanie innowacji w organizacji procesu produkcji i wzrost przedsiębiorczości.

Kapitał ludzki to połączona wiedza, umiejętności, innowacyjność i zdolność poszczególnych pracowników przedsiębiorstwa do sprawnego wykonywania zadań.

Współczesność wymaga działań przyczyniających się do tworzenia i wzbogacania kapitału ludzkiego. Jego rozwój może zapobiec peryferyzacji społeczeństwa i dywergencji gospodarki.

Państwa Europy Środkowej i Wschodniej odznaczają się znaczącym potencjałem ludnościowym – łącznie zamiesz-

kuje je 186 mln mieszkańców. Dane tylko z ostatnich czterech lat wskazują jednak na istotny trend depopulacyjny. Liczba ludności w latach 2017-2020 zmniejszyła się w tej grupie o 1,457 mln (tabela 2). Wynika to ze zmian demograficznych, będących efektem niższego wskaźnika urodzeń, niższego wskaźnika dzietności, wydłużenia się czasu życia, nadumieralności i doświadczania charakterystycznych dla fazy V teorii przejścia demograficznego zmian w modelu rodziny oraz postaw związanych z samorealizacją. Zmniejszenie liczby ludności dostrzegane jest na Litwie, Węgrzech, Białorusi, Ukrainie, w Bułgarii, Rumunii, Łotwie, Albanii, Kosowie, Mołdawii, Serbii, Grecji i Chorwacji.

Jest to także efekt ruchów migracyjnych, gdy saldo migracji jest ujemne. Migracje w tej części Europy to głównie odpływ ludności w wieku aktywności zawodowej do państw Europy Zachodniej. Powodem są przede wszystkim różnice w wielkości i różnorodności rynków pracy, ale także możliwości kształcenia i warunki bytowe.

Spółeczeństwa państw Europy Środkowej i Wschodniej charakteryzują się relatywnie wysokim współczynnikiem aktywności zawodowej. Jest to miara służąca do określenia udziału osób aktywnych zawodowo o danej kategorii wiekowej oraz danej płci w ogólnej liczbie ludności. Wysoki współczynnik świadczy o dobrej kondycji gospodarczej państwa. Im większa część ludności jest aktywna zawodowo, tym mniejsze obciążenie dla budżetu państwa i osób pracujących. W następujących państwach Europy Środkowej i Wschod-

niej: Estonii, Litwie, Łotwie, Słowenii i Bułgarii współczynnik ten przyjmuje wartość ponad 75%. Szczególnie wysoki jest w Czechach, gdzie dla grupy mężczyzn osiąga poziom 87,7%, a dla kobiet 72,7%. Najniższe udziały są w Albanii, Mołdawii oraz Bośni i Hercegowinie – nieco ponad 50% (tabela 3).

Podsumowaniem potencjału ekonomicznego państw jest **wielkość i struktura gospodarki**. Dane dla państw regionu potwierdzają, że większość z nich ma strukturę PKB charakterystyczną dla gospodarek, które doświadczyły industrializacji i serwicyzacji.

Podwyższone udziały sektora pierwszego miały jedynie Albania (21%), Ukraina (12%) i Macedonia Północna (10%) (tabela 4). Tendencja do zmniejszania udziału rolnictwa w PKB jest następstwem dokonujących się zmian i wzrostu zapotrzebowania na produkty przemysłowe i usługi oraz upowszechniania gospodarki opartej na wiedzy. Państwa wysoko rozwinięte ze względu na znaczący poziom towarowości, mechanizacji i wydajności rolnictwa odnotowują udział sektora I w PKB poziomie zaledwie 1-3%. Tymczasem państwa słabo rozwinięte z uwagi na wysoki poziom zatrudnienia w rolnictwie, ograniczony rozwój pozostałych sektorów oraz stosowane formy upraw mają ten wskaźnik na istotnie wyższym poziomie – nawet 50%.

Państwa Europy Środkowej i Wschodniej mają ponad 20-procentowy udział sektora II w PKB. Jest to efektem wysokiej konkurencyjności ich gospodarek w produkcji przemysłowej. Należą one do liczących się producentów środków

transportu (Czechy, Słowacja, Polska, Węgry), maszyn i urządzeń transportowych (Polska, Węgry, Rumunia, Chorwacja), wyrobów przemysłu hutniczego (Polska, Słowacja, Ukraina, Bułgaria, Rumunia), wyrobów przemysłu chemicznego (Polska, Chorwacja), spożywczych (Węgry, Chorwacja, Litwa), materiałów budowlanych (Litwa).

Rozwój sektora III państw Europy Środkowej i Wschodniej znajduje swoje odzwierciedlenie tak w strukturze zatrudnienia, jak i w strukturze PKB. Poza Białorusią i Albanią pozostałe państwa grupy⁸ mają udział tego sektora w PKB na poziomie powyżej 60%. Najwyższy udział usług odnotowują Grecja, Chorwacja i Bułgaria z uwagi na zakres i wielkość świadczonych usług turystycznych. Dla Estonii szczególnie usługi IT, ale także logistyczne i finansowe wpisują się w strategię budowy najbardziej cyfrowej gospodarki Europy. Oczekuje się dalszego wzrostu znaczenia usług. Ma to być długofalowy, jeśli nie ekwifinalny trend w gospodarkach państw Europy.

Zmiany dokonujące się w strukturze PKB są także widoczne w wielkości zatrudnienia w poszczególnych sektorach gospodarki. Wzrost wydajności pracy, zmiany warunków opłacalności prowadzonej działalności i konkurencja międzynarodowa to tylko niektóre determinanty zmian w strukturze zatrudnienia. W Europy Środkowej i Wschodniej widać wyraźnie, że państwa, które jeszcze nie

⁸ Dla części państw brak danych z tego okresu.

weszły na ścieżkę zmian ekonomicznych, mają zauważalnie podwyższony wskaźnik udziału zatrudnienia w rolnictwie: Ukraina (18%), Bułgaria (17%), Rumunia (23%), Macedonia Północna (16%), Bośnia i Hercegowina (16%), Serbia (16%) i Albania (46%) – tabela 5.

Odzwierciedleniem zmian w potencjale gospodarczym i rozwoju jest także wielkość produkcji energii elektrycznej, która odpowiada poziomowi rozwoju sektora II i III oraz stopnia rozwoju transportu i wielkości konsumpcji gospodarstw domowych. W odniesieniu do miary wielkości produkcji energii elektrycznej per capita, w badanej grupie państw największą wielkość produkcji mają: Estonia, Grecja, Polska, Czechy, Słowacja, Słowenia i Białoruś (tabela 6). Obecnie rozwój potwierdza nie tyle zmiana ilościowa, ile zmiany jakościowe, dokumentujące zarówno wzrost efektywności energetycznej, jak i zmiany wykorzystywanych nośników energii.

Potencjał ekonomiczny państw Europy Środkowej i Wschodniej wpłynął na ich pozycję w rankingach. Według Banku Światowego⁹ do grupy państw wysoko rozwiniętych gospodarczo należą: Polska, Czechy, Słowacja, Węgry, Litwa, Łotwa, Estonia, Chorwacja, Grecja i Słowenia. PKB per capita

⁹ World Bank, *World Bank Country and Lending Groups*, 2020, <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/906519-world-bank-country-and-lending-groups>.

w tych państwach w 2019 r. przekroczył poziom 12 536 USD¹⁰. Pozostałe państwa zaklasyfikowane są do grupy państw średnio wyżej rozwiniętych.

Dokonujące się współcześnie zmiany: rozwój przemysłu 4.0, czwarta rewolucja przemysłowa i kreowanie gospodarki opartej na wiedzy zmuszają do inwestycji w badania. Stąd wciąż istotny pozostaje poziom wydatkowania na badania i rozwój, świadczący o znaczeniu i roli postępu, nauki i praktyki gospodarczej (tabela 7). Budowanie potencjału ekonomicznego przyszłości to oparcie się na technologiach tworzących źródła konkurencyjności, ale i wymuszających akcelerację rozwoju gospodarczego i społecznego. Ciągłe pobudzanie do aktywności warunkuje zdolność do zmiany, która stanie się kluczowa w postrzeganiu możliwości nie tylko konwergencji, ale i wyznaczania kierunków ekspansji ekonomicznej.

¹⁰ Klasyfikacja państw według metody Banku Światowego, <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/906519/>.

2.

Sytuacja gospodarcza państw w obliczu pandemii koronawirusa

Charakterystyka sytuacji gospodarczej badanych państw w obliczu pandemii koronawirusa dokonana została przy wykorzystaniu szeregu wskaźników makroekonomicznych. Podstawową zmienną pozostało tempo wzrostu realnego PKB. Dodatkowo wykorzystano stopę bezrobocia i stopę inflacji, które w powszechnym odczuciu społecznym wpływają na sytuację mieszkańców danego państwa i ich dobrobyt. Na końcu scharakteryzowano poziom rozwoju gospodarczego poszczególnych państw. Ponieważ jest on pojęciem szerszym niż wzrost gospodarczy, gdyż uwzględnia także inne niż dochód zmienne wpływające na dobrobyt mieszkańców

(w dużej mierze czynniki bezpośrednio niemierzalne), w badaniach ekonomicznych wykorzystywane są zmienne będące przybliżeniem poziomu rozwoju. Do tego celu użyto PKB na mieszkańca według parytetu siły nabywczej (PSN). Jest to zmienna, która utożsamia rozwój danego państwa z osiągniętym przezeń poziomem dochodu. Uwzględniono także wskaźnik rozwoju społecznego HDI (*Human Development Index*), mierzący nie tylko dochód, ale także stan zdrowia ludności i poziom edukacji. Mimo występowania innych wskaźników reprezentujących poziom rozwoju, opracowywanych np. przez OECD¹¹, publikowany przez ONZ wskaźnik HDI jest najbardziej popularny jako alternatywna w stosunku do PKB per capita miara poziomu rozwoju gospodarczego.

Analiza obejmuje okres 2017-2020 i 21 państw z obszaru Europy Środkowej i Wschodniej oraz dawnego ZSRR, podzielonych na pięć grup według kryteriów historyczno-polityczno-geograficznych. Jako punkt odniesienia przedstawiono dane dla 13 państw Europy Zachodniej (UE-13). Są to obecni członkowie UE (bez Grecji, która jest analizowana jako jedno z państw Europy Środkowej i Wschodniej), należących do niej jeszcze przed jej rozszerzeniem na wschód

¹¹ Na przykład sporządzany przez OECD Indeks Lepszego Życia (*Better Life Index*) uwzględnia jedenaście obszarów: 1) warunki mieszkaniowe, 2) dochód i majątek gospodarstw domowych, 3) warunki pracy i poziom wynagrodzeń, 4) sieci społeczne, 5) edukację, 6) jakość środowiska, 7) poziom demokracji, 8) zdrowie ludności, 9) satysfakcję z życia, 10) bezpieczeństwo publiczne, 11) równowagę między życiem zawodowym a prywatnym, OECD, *Better Life Index*, 2020, <https://oecdbetterlifeindex.org>.

w 2004 r. Grupa UE-13 nie uwzględnia Wielkiej Brytanii, która od 1 lutego 2020 r. nie jest członkiem UE. Zagregowane dla UE-13 wyniki są danymi ważonymi liczbą ludności w danym roku.

Rysunek 1 przedstawia tempo wzrostu realnego PKB ogółem w poszczególnych państwach. Przed wybuchem pandemii koronawirusa ścieżki wzrostu gospodarczego wszystkich państw badanej grupy były pomyślne. Ogólnie biorąc, najlepsza sytuacja pod tym względem występowała wśród państw grupy 1, obejmującej Grupę Wyszehradzką oraz państwa bałtyckie. Średnie tempo wzrostu gospodarczego wyniosło tutaj 4,4% w 2017 r., 4,3% w 2018 r. i 3,6% w 2019 r. Liderem były Estonia, Polska i Węgry. Tempo wzrostu gospodarczego w Estonii wyniosło 5,5% w 2017 r., 4,4% w 2018 r. i 5,0% w 2019 r.; w Polsce odpowiednio 4,9%, 5,3% i 4,1%; a na Węgrzech 4,3%, 5,1% i 4,9%. Czynniki wzrostu gospodarczego państw grupy 1 z jednej strony są wspólne i wynikają z homogeniczności gospodarek w związku z działaniem „kotwicy integracyjnej”¹² związanej z członkostwem w UE, z drugiej strony są one odzwierciedleniem specyficznych cech danych państw i prowadzonej przez nie polityki gospodarczej. Wśród wspólnych czynników wzrostu gospodarczego należy wymienić przede wszystkim fundusze UE kierowane do słabiej rozwiniętych państw i regionów UE.

¹² „Kotwica integracyjna” to pojęcie odnoszące się do państw, dla których stabilność gospodarki jest skutkiem obecności w ugrupowaniu integracyjnym.

Polityka UE mająca na celu przyspieszenie konwergencji w wymiarze zarówno krajowym, jak i regionalnym powodowała, że środki z UE były kierowane zwłaszcza do członków UE z Europy Środkowej i Wschodniej¹³.

Fundusze te napędzały gospodarkę przede wszystkim od strony popytowej. Przykładem mogą być np. olbrzymie środki przeznaczone na rozwój infrastruktury drogowej i kolejowej, w tym na wspólne projekty infrastrukturalne, z których korzysta kilka państw. Można tu wymienić budowę drogi Via Carpatia (na polskim odcinku będzie to przede wszystkim droga ekspresowa S19), która ma połączyć Morze Bałtyckie z Morzem Czarnym i Egejskim. Jest to trasa, która wiedzie od litewskiego portu w Kłajpedzie nad Morzem Bałtyckim przez Polskę, Słowację, Węgry, Rumunię (gdzie będzie znajdowało się jej odgałęzienie do portu morskiego w Konstancy nad Morzem Czarnym), Bułgarię i Grecję (do portu w Salonikach nad Morzem Egejskim). Innym przykładem jest budowa drogi oraz linii kolejowej Via Baltica, mającej na celu połączenie Polski, Litwy, Łotwy i Estonii. W Polsce jej budowa jest już mocno zaawansowana (wszystkie odcinki drogi ekspresowej S61 są na etapie co najmniej podpisania umowy z wykonawcą; na większości z nich budowa już jest zaawansowana, a niektóre – np. obwodnica Suwałk i Szczu-

¹³ Inne badania dotyczące analizy sytuacji makroekonomicznej w: M. Próchniak i in., *Ścieżki rozwojowe krajów i regionów Europy Środkowo-Wschodniej*, w: *Raport SGH i Forum Ekonomicznego 2020*, red. M. Strojny, XXX Forum Ekonomiczne w Karpaczu, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa 2020, s. 15-59.

czyna, a także odcinek z Warszawy do Ostrowi Mazowieckiej jako droga ekspresowa S8, są już oddane do użytku). Projekty te w dużej części są finansowane przez UE i stanowią przykłady pokazujące, jak środki pochodzące z UE przyczyniają się do wzrostu gospodarczego jej wszystkich nowych członków z obszaru Europy Środkowej i Wschodniej. Trzeba podkreślić, że tego typu projekty, oprócz silnego dodatniego wpływu na wzrost gospodarczy w krótkim okresie od strony popytowej, przyczyniają się także w długim okresie do wzrostu produkcji potencjalnej i do przyspieszenia tempa wzrostu gospodarczego od strony podażowej (efekty podażowe mają jednak wymiar długookresowy i na razie trudno je oszacować).

Oprócz czynników wspólnych, oddziałujących na wszystkie państwa z badanej grupy, istnieją także czynniki specyficzne dla poszczególnych państw. Na przykład w Estonii motorem wzrostu gospodarczego jest wysoki stopień rozwoju technologicznego. Państwo to jest bardzo zaawansowane pod względem cyfrowym i ma wysokie wskaźniki internetyzacji i digitalizacji¹⁴, co ułatwia osiągnięcie szybkiego tempa wzrostu gospodarczego. W przypadku Polski czynnikiem specyficznym stymulującym wzrost gospodarczy od strony popytowej jest silna ekspansyjna polityka gospodarcza rzą-

¹⁴ Estonia swój wysoki poziom internetyzacji wyraża zasięgiem dostępu do Internetu (objęcie całego terytorium państwa), wyborami przeprowadzanymi przy użyciu systemu informatycznego, funkcjonowaniem e-administracji, cyfrowymi usługami publicznymi (e-recepty, elektroniczne dowody osobiste).

du i banku centralnego – zwiększanie wydatków państwa i utrzymywanie bardzo niskich stóp procentowych. Jest to związane z dużymi transferami społecznymi w związku z realizacją wielu programów społecznych rządu, w tym flagowego programu 500+, oznaczającego otrzymywanie przez każdą rodzinę 500 zł miesięcznie na 1 dziecko (na początku program obejmował rodziny posiadające co najmniej dwójkę dzieci; potem został rozszerzony na wszystkie rodziny). Działania takie według teoretycznego modelu strukturalnego powodują wzrost produkcji i zatrudnienia w krótkim okresie.

W państwach południowej Europy (grupy 2 i 3) tempo wzrostu gospodarczego przed 2020 r. było zadowalające, z wyjątkiem Grecji. Najlepsze wyniki uzyskała Rumunia (wzrost PKB o 7,1% w 2017 r.). Z kolei najgorsze rezultaty osiągnęła Grecja, w której w latach 2017-2019 wzrost PKB nie przekroczył 2% w skali roku. Biorąc pod uwagę historyczne ścieżki rozwojowe, słaba sytuacja Grecji nie powinna dziwić, gdyż państwo to wiele lat temu pogrążyło się w kryzysie, spowodowanym m.in. złą sytuacją w finansach publicznych. W efekcie poziom długu publicznego osiągnął niepokojące rozmiary. W 2019 r. dług publiczny brutto stanowił w Grecji 181% PKB, co było najgorszym wynikiem w całej UE (dla porównania w drugim pod względem wysokości długu publicznego państwie – Włoszech – dług publiczny w 2019 r. stanowił 135% PKB, w trzecim – Portugalii – 117% PKB, a w pozostałych państwach UE nie przekraczał 100% PKB). Tak wysoki po-

ziom długu publicznego był przeszkodą w uzyskaniu przez Grecję szybkiego wzrostu gospodarczego.

Wzrost dochodów realnych w państwach z grupy 4 (większość państw byłej Jugosławii oraz Albania) – podobnie jak we wcześniej analizowanych grupach – był także zadowalający do 2019 r. Trzeba mieć na uwadze, że mimo pewnych czynników wspólnych, związanych z uwarunkowaniami historycznymi, państwa z tej grupy są wysoce zróżnicowane. Z jednej strony mamy Czarnogórę, która jest relatywnie wysoko rozwiniętym państwem z dużym udziałem turystyki w PKB. Walutą w tym państwie jest euro (podobnie jak w Kosowie), chociaż Czarnogóra nie należy do Unii Gospodarczej i Walutowej. Jest wysoce prawdopodobne, że Czarnogóra – podobnie jak Chorwacja – dalszy wzrost gospodarczy będzie w dużej mierze opierać na turystyce. Z drugiej strony w skład grupy wchodzi mniej rozwinięte państwa, które mocno ucierpiały podczas wojny na Bałkanach na początku lat 90. XX wieku i które nadal zmagają się z wieloma konfliktami wewnętrznymi. Można tu wymienić Serbię i wyodrębnione z niej Kosowo, które jest uznawane tylko przez około połowę państw na świecie. Władze Serbii nie uznają Kosowa jako odrębnego państwa i traktują jego terytorium jako integralną część obszaru Serbii. Bośnia i Hercegowina także jest niejednorodnym tworem. Jest to federacyjne państwo, w skład którego wchodzi przede wszystkim Federacja Bośni i Hercegowiny oraz Republika Serbska i Dystrykt Brzko. Macedonia Północna do niedawna była w sporze z Grecją

w związku z nazwą państwa. W grupie tej jest również Albania, czyli jedyne państwo na Bałkanach, w którym religią dominującą jest islam. Okazuje się, że mimo tych różnic tempo wzrostu PKB w latach 2017-2019 było stosunkowo dobre. W ujęciu średnim dla tej grupy wyniosło 3,2% w 2017 r., 4,0% w 2018 r. oraz 3,4% w 2019 r.

Względnie najsłabsze wyniki w zakresie dynamiki produkcji w latach 2017-2019 uzyskały państwa należące do grupy 5, zwłaszcza Białoruś i Ukraina. Na Białorusi tempo wzrostu gospodarczego wyniosło 2,5-3% w latach 2017-2018, po czym spadło do 1,2% w 2019 r. Z kolei na Ukrainie w latach 2017-2019 kształtowało się na poziomie 2,5-3,5%. Słabe wyniki tego ostatniego państwa są spowodowane złą sytuacją geopolityczną, trwającym konfliktem z Rosją, słabymi instytucjami wewnętrznymi, silnym podziałem państwa na prorosyjską wschodnią część Ukrainy oraz prozachodnią jej pozostałą część. Silne walki w obwodzie donieckim i ługańskim, jakie miały miejsce kilka lat temu, a także utrata Krymu mają nieustanny wpływ na perspektywy rozwoju Ukrainy.

Dotychczasowe ścieżki wzrostu gospodarczego uległy odwróceniu w 2020 r. na skutek pandemii koronawirusa¹⁵. Zgodnie z szacunkami z października 2020 r. wszystkie ana-

¹⁵ Szeroka analiza najważniejszych implikacji pandemii koronawirusa dla państw Europy Środkowej i Wschodniej, w tym Polski, znajduje się w: M. Próchniak i in., *Ścieżki rozwoju krajów i regionów Europy Środkowo-Wschodniej...*

lizowane państwa w 2020 r. zanotują recesję. Jej głębokość będzie jednak różna i nie będzie zależna od przynależności do wyodrębnionej grupy (trudno jest bowiem zauważyć wyraźne podobieństwa międzygrupowe – w poszczególnych grupach są państwa notujące zarówno duży, jak i mały spadek PKB).

Wśród państw z grupy 1 warto wymienić gospodarki Litwy i Polski, które w miarę dobrze przejdą przez pandemię koronawirusa¹⁶. Zgodnie z prognozami, recesja w tych dwóch państwach będzie płytka (spadek PKB o 1,8% na Litwie i 3,6% w Polsce). Względnie dobre wyniki Polski na tle pozostałych państw są częściowo odzwierciedleniem ekspansyjnej polityki fiskalnej prowadzonej przez polski rząd w 2020 r. Różne programy wsparcia dla przedsiębiorców oraz gospodarstw domowych w postaci dużych transferów pieniężnych osłabiły spadek popytu globalnego i w efekcie produkcja w Polsce nie skurczyła się tak bardzo jak w innych państwach Grupy Wyszehradzkiej oraz na Łotwie i w Estonii. Trzeba oczywiście pamiętać, iż takie działania pomocowe mają z natury rzeczy charakter krótkookresowy i działają przy założeniu wystąpienia końca epidemii w niedalekiej

¹⁶ Kondycja polskiej gospodarki została omówiona szerzej w: R. Rapacki, M. Próchniak, *Rozwój gospodarki polskiej w latach 2010-2019 na tle innych krajów UE i wybranych rynków wschodzących, ze szczególnym uwzględnieniem sektora usług*, w: *Polska. Raport o konkurencyjności 2020. Konkurencyjność międzynarodowa w kontekście rozwoju sektora usług*, red. A.M. Kowalski, M.A. Weresa, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa 2020, s. 47-68.

przyszłości. Gdyby pandemia miała się utrzymać kilka albo nawet kilkanaście lat, to nie jest możliwe wspieranie branż poprzez systematyczne transfery pieniężne. W takiej sytuacji niezbędna będzie zmiana struktury gospodarek i może się okazać, że funkcjonowanie niektórych gałęzi będzie zagrożone. Na przykład przedsiębiorstwa z branży rozrywkowej i eventowej, biura podróży, firmy oferujące komercyjne przewozy autobusowe czy też kina i teatry mogą nie utrzymać się w nowej rzeczywistości, obfitującej w szereg restrykcji utrudniających lub wręcz zakazujących działalności gospodarczej. Są to gałęzie, w których istnieją duże koszty stałe funkcjonowania przedsiębiorstw. Przy niskim popycie, ograniczeniach administracyjnych funkcjonowania i groźbie lockdownu takie gałęzie mogą przestać istnieć niezależnie od krótkookresowej pomocy ze strony rządu.

Bardzo silny spadek PKB w 2020 r. wystąpił w trzech bałkańskich republikach, które dużą część swoich dochodów czerpią z turystyki: Chorwacji (zmiana PKB -9,0%), Grecji (-9,5%) i Czarnogórze (-12,0%). Koronawirus ograniczył (a na niektórych trasach całkowicie zlikwidował) podróże lotnicze. Restrykcje wprowadzane przez poszczególne państwa dotyczące zakazu wjazdu i wyjazdu obywateli, obowiązek kwarantanny, niepewność związana z potencjalnymi ograniczeniami w przemieszczaniu się oraz w działalności hoteli doprowadziła do gwałtownego spadku wyjazdów turystycznych.

Dość odporne na negatywne szoki popytowe i podażowe w związku z rozprzestrzenianiem się koronawirusa są państwa o relatywnie zamkniętych gospodarkach, mające mały udział w wymianie handlowej, uczestniczące z niewielką intensywnością w globalnym łańcuchu dostaw, o niskiej międzynarodowej mobilności obywateli i niewielkim otwarciu na świat. Do tej grupy należą Serbia, Białoruś i Mołdawia, gdzie spadek PKB w 2020 r. prognozuje się odpowiednio na 2,5%, 3,0% i 4,5%. Państwa te ucierpiały nieznacznie podczas globalnego lockdownu. W ich przypadku recesja została spowodowana głównie negatywnym wstrząsem wewnętrznym, a w mniejszym stopniu szokami zewnętrznymi, gdyż ich udział w międzynarodowej wymianie handlowej i międzynarodowych przepływach kapitału i siły roboczej jeszcze przed epidemią był niewielki.

Podsumowując zachowania poszczególnych państw w zakresie wahań produkcji, warto porównać te dane z Europą Zachodnią (UE-13). Okazuje się, że państwa Europy Środkowej i Wschodniej (poza Grecją) uzyskały lepsze, czasami nawet znacząco, wyniki w notowaniach tempa wzrostu gospodarczego w latach 2017-2019. Europa Zachodnia charakteryzowała się bardzo niską dynamiką produkcji: 2,5% w 2017 r., 1,7% w 2018 r. oraz 1,2% w 2019 r. Dane te pokazują, że model rozwojowy państw Europy Zachodniej nie zapewnia już trwałego wzrostu gospodarczego. Od wielu lat wykazują one relatywnie niewielkie przyrosty produkcji na tle zarów-

no państw Europy Środkowej i Wschodniej, jak i wielu innych państw zaliczanych do grupy rozwijających się gospodarek.

W 2020 r. w państwach UE-13 jako całości przewidywany jest spadek PKB o 8,6%. Jest to bardzo głęboka recesja. Większe skurczenie się gospodarek prognozowane jest tylko w Chorwacji, Grecji i Czarnogórze. Wyniki te pokazują, że państwa Europy Zachodniej nie stały się odporne na zagrożenia epidemii koronawirusa. Biorąc pod uwagę sytuację zdrowotną w listopadzie 2020 r. i gwałtowny wzrost zachorowań na COVID-19 oraz dalsze zamknięcie się niektórych państw Europy Zachodniej, można spodziewać się, że faktyczne dane za 2020 r. będą nawet o wiele gorsze niż prognozy MFW z października 2020 r.

Istotne dla oceny sytuacji makroekonomicznej analizowanej grupy państw są stopa bezrobocia i stopa inflacji. Odpowiednie statystyki przedstawiono w tabeli 8. Analiza tych danych prowadzi do kilku ciekawych wniosków.

Po pierwsze, prognozowana we wszystkich państwach badanej grupy recesja w 2020 r. nie spowoduje – według wstępnych szacunków z października 2020 r. – gwałtownego wzrostu bezrobocia. W wyodrębnionych grupach państw (z wyjątkiem grupy 4) w 2020 r. spodziewany jest wzrost stopy bezrobocia o 2-3 punkty procentowe. Nie jest to dużo, biorąc pod uwagę skalę recesji. Relatywnie optymistyczne dane na temat bezrobocia są skutkiem traktowania przez przedsiębiorców sytuacji ekonomicznej jako przejściowej. Firmy, które często korzystają z rozmaitych programów

pomocowych oferowanych przez rządy, nie zwalniają pracowników i starają się utrzymać zatrudnienie, czekając na powrót do normalnych czasów i na przywrócenie produkcji do stanu sprzed epidemii. Na przykład w Polsce rząd przeznacza duże środki finansowe dla przedsiębiorców decydujących się utrzymać zatrudnienie mimo spadku produkcji (a w niektórych gałęziach – na skutek ich zamknięcia – przy ograniczeniu produkcji do zera). W efekcie spadek PKB nie oznacza tak dużego wzrostu bezrobocia jak przy recesjach lub spowolnieniach gospodarczych we wcześniejszych latach, gdzie pomoc ze strony państwa nie występowała aż na taką skalę. Podobne mechanizmy wsparcia ze strony rządu działają też w innych państwach. W efekcie obserwowany wzrost gospodarczy ma charakter wzrostu bezzatrudnieniowego i nie wiąże się z gwałtownymi zmianami stopy bezrobocia. Jest to też potwierdzeniem działania prawa Okuna, z którego wynika, że wahania stopy bezrobocia są mniejsze niż wahania realnej produkcji krajowej.

Po drugie, warto podkreślić bardzo dobre wyniki w zakresie stopy bezrobocia uzyskane przez Polskę i Czechy. Białoruś rejestruje także niski wskaźnik bezrobocia, jednak z uwagi na strukturę gospodarki i sytuację polityczną dane na ten temat mogą nie być miarodajne. Polska i Czechy zanotowały najniższe stopy bezrobocia wśród państw Europy Środkowej i Wschodniej (bez Białorusi) zarówno przed wybuchem epidemii koronawirusa, jak i w 2020 r. Na przykład w 2019 r. stopa bezrobocia w Czechach wyniosła

2,0%, a w Polsce 3,3%. Są to obiecujące dane, pokazujące, że państwa te mają jeszcze duży bufor bezpieczeństwa w zakresie odporności na ujemne szoki z 2020 r. Faktycznie, prognozowany niewielki wzrost stopy bezrobocia w 2020 r. (do 3,1% w Czechach i 3,8% w Polsce) oznacza nadal bardzo dobre wyniki w zakresie sytuacji na rynku pracy. Trzeba jednak pamiętać, że rynku pracy nie można oceniać tylko na podstawie danych o stopie bezrobocia. Równie ważny jest poziom płac realnych, a ten w wielu państwach Europy Środkowej i Wschodniej nadal pozostaje niski. W przypadku Polski siła nabywczej wynagrodzeń nie sprzyja umocnieniu się euro w stosunku do złotego – w połowie listopada 2020 r. euro kosztowało ok. 4,5 PLN w porównaniu z 4,26 PLN pod koniec 2019 r. i 4,30 PLN pod koniec 2018 r. Dane te wskazują, że kupowane dobra konsumpcyjne wyprodukowane za granicą są relatywnie drogie, co negatywnie wpływa na dobrobyt polskich gospodarstw domowych.

Po trzecie, większość państw Europy Środkowej i Wschodniej (poza państwami bałkańskimi) wypada relatywnie dobrze pod względem stopy bezrobocia na tle państw Europy Zachodniej. Wskaźnik ten w grupie UE-13 wyniósł 8,8% w 2017 r., 8,0% w 2018 r. i 7,4% w 2019 r. W 2020 r. prognozowany jest jego wzrost do 8,7%. Niekorzystnie na zagregowane statystyki dla grupy UE-13 wpływają Hiszpania i Włochy. Są to państwa o dużej liczbie ludności, gdzie stopa bezrobocia kształtowała się na dwucyfrowym poziomie przez większość lat (w Hiszpanii wyniosła 17,2%, 15,3%, 14,1%

i 16,8% w latach 2017-2020, a we Włoszech odpowiednio 11,3%, 10,6%, 9,9% i 11,0%).

Po czwarte, w państwach Europy Środkowej i Wschodniej inflacja nie stanowi zagrożenia dla gospodarki. Państwa badanej grupy notowały niską inflację w latach 2017-2019. Również w 2020 r., czyli po wybuchu epidemii koronawirusa, prognozowana stopa inflacji jest niska. Nie ma jednocześnie reguły, w którym kierunku zmieni się stopa inflacji w 2020 r. w porównaniu z rokiem poprzednim. W niektórych państwach (np. w Polsce, Czechach i na Węgrzech) prognozowana inflacja w 2020 r. będzie wyższa niż w 2019 r.; w innych zaś (np. na Słowacji i w trzech republikach bałtyckich) można się spodziewać niższej inflacji w 2020 r. w porównaniu z rokiem ubiegłym. W teoretycznym ujęciu kierunek zmian stopy inflacji wynika z wzajemnego oddziaływania dwóch szoków: negatywnego szoku popytowego i negatywnego szoku podażowego. Negatywny szok popytowy implikuje spadek cen (spadek stopy inflacji), zaś negatywny szok podażowy wiąże się ze wzrostem poziomu cen (przyspieszeniem stopy inflacji). Ponieważ w 2020 r. mamy do czynienia z obydwoma wstrząsami, kierunek zmian poziomu cen może być różny.

Tabela 9 przedstawia dane na temat PKB per capita wg PSN w latach 2017-2020 wraz z miejscem poszczególnych państw w światowym rankingu. Państwa Europy Środkowej i Wschodniej nie są liderami pod względem zamożności. Najbogatsze z nich Czechy zajęły w 2019 r. (czyli ostatnim roku,

dla którego mamy pełne dane statystyczne) 35. miejsce na świecie. W pierwszej pięćdziesiątce było jeszcze kilka innych państw będących obecnymi członkami UE z obszaru Europy Środkowej i Wschodniej – Słowenia (38. miejsce na świecie w 2019 r.), Litwa (40.), Estonia (41.), Polska (44.), Słowacja (45.), Węgry (46.) i Łotwa (50.). Grecja, która była członkiem UE jeszcze przed jej rozszerzeniem na wschód w 2004 r., zajęła dopiero 51. miejsce. Najgorzej pod względem dochodu na mieszkańca wypadają niektóre państwa byłej Jugosławii i byłego ZSRR oraz Albania. Ich miejsce w światowym rankingu zamożności gospodarek znajduje się często pod koniec drugiej pięćdziesiątki, a nawet dalej. Najgorsza jest sytuacja Kosowa (111. miejsce w 2019 r.). Mołdawia, Ukraina i Albania także zajmują odległe pozycje (powyżej 90. miejsca).

Mimo słabych wyników pod względem absolutnego poziomu rozwoju, kierunek zmian jest obiecujący. Większość państw badanej grupy poprawiła miejsce w światowym rankingu między 2017 a 2020 r. (przy czym dla 2020 r. są to dane prognozowane). Są państwa, które awansowały o pięć lub więcej pozycji w omawianym okresie. Na przykład Polska awansowała z 48. miejsca w 2017 r. na 43. miejsce w 2020 r. Podobnie Litwa, Bułgaria i Kosowo awansowały o 5 pozycji (odpowiednio z 42. na 37., z 65. na 60. oraz ze 115. na 110. miejsce). Z kolei Rumunia, Bośnia i Hercegowina, Serbia, Mołdawia i Ukraina przeniosły się nawet o więcej niż pięć pozycji w światowym rankingu zamożności.

Powyższe wyniki są potwierdzeniem zjawiska realnej konwergencji. Zbieżność poziomów dochodu rozumiana jako tendencja do wyrównywania się dochodów między mniej i bardziej rozwiniętymi gospodarkami występuje w UE. Oznacza ona wyrównywanie się różnic dochodowych między nowymi członkami UE z obszaru Europy Środkowej i Wschodniej a Europą Zachodnią. Proces konwergencji w stosunku do państw wyżej rozwiniętych występuje także w przypadku wielu innych państw Europy Środkowej i Wschodniej nienależących do UE. Potwierdzeniem tego faktu są istotne poprawy pozycji w światowym rankingu zamożności gospodarek.

Dopełnieniem obrazu jest analiza wskaźnika rozwoju społecznego HDI, uwzględniającego również inne niż dochód aspekty poziomu życia (edukację oraz zdrowie ludności). Odpowiednie dane zawiera tabela 10. Wskaźnik HDI przyjmuje wartości od 0 do 1, przy czym wyższe wartości oznaczają wyższy poziom rozwoju społecznego. Większość państw badanej grupy w światowym rankingu pod względem wskaźnika HDI zajmuje wyższe pozycje niż w analogicznym rankingu PKB per capita. W niektórych przypadkach różnice są znaczące. Liderem pod względem wskaźnika HDI jest Słowenia (24. miejsce na świecie w 2019 r.) oraz Czechy (26.). Lepsze miejsca w klasyfikacji HDI aniżeli PKB per capita wynikają z tego, że w państwach europejskich pozamaterialne aspekty poziomu życia są bardzo dobre. Edukacja oraz ochrona zdrowia są na wysokim poziomie. W efekcie

żyje się tu lepiej niż np. w niektórych państwach położonych na innych kontynentach, gdzie bogactwo wynika przede wszystkim z eksploatacji bogactw naturalnych (np. eksportu gazu i ropy naftowej), a pozamaterialne aspekty jakości życia są gorsze niż w badanych państwach Europy Środkowej i Wschodniej.

3.

Polityka gospodarcza państwa

W tej części opracowania omówiono politykę gospodarczą państw Europy Środkowej i Wschodniej, koncentrując się na polityce popytowej. Uwzględniono politykę zarówno pieniężną, jak i fiskalną, czyli dwie polityki zarządzania popytem, które zgodnie z teoretycznym modelem strukturalnym wpływają na wielkość produkcji i zatrudnienia. Aby móc ocenić działania rządów i banków centralnych poszczególnych państw w obliczu epidemii koronawirusa i pojawienia się recesji, warto przedstawić odniesienie do teorii ekonomii. Mimo różnic w poglądach zwolenników poszczególnych szkół w ekonomii, wynikających z odmiennych założeń, teo-

ria ekonomii jest – ogólnie biorąc – zgodna co do tego, jakich działań rządu i banki centralne powinny unikać, gdy gospodarce grozi recesja. Poglądy wyrażane przez dziennikarzy lub publicystów często są sprzeczne z teoretycznym modelem strukturalnym. Dlatego też zanim polityka fiskalna i pieniężna zostanie poddana ocenie, przedstawione zostaną najważniejsze wnioski wynikające z teoretycznego modelu strukturalnego.

Polityka pieniężna dotyczy podaży pieniądza i stóp procentowych. Może być ona ekspansyjna (łagodna) lub restrykcyjna (twarda). Ekspansyjna polityka pieniężna oznacza wzrost podaży pieniądza i obniżenie stóp procentowych. Z kolei restrykcyjna polityka pieniężna występuje w przypadku spadku podaży pieniądza i wzrostu stóp procentowych.

Bank centralny ma różne narzędzia polityki pieniężnej. Wyróżniamy trzy podstawowe narzędzia konwencjonalnej polityki pieniężnej. Pierwszym z nich jest stopa rezerw obowiązkowych banków komercyjnych. Bank centralny kontroluje podaż pieniądza poprzez ustalenie minimalnej wymaganej stopy rezerw obowiązkowych banków komercyjnych. Ekspansyjną polityką pieniężną jest obniżenie stopy rezerw, gdyż zwiększa to działalność kredytową banków, co powoduje wzrost podaży pieniądza i spadek rynkowych stóp procentowych.

Drugim narzędziem polityki pieniężnej jest stopa dyskontowa. Pod tym pojęciem rozumiemy stopę oprocento-

wania pożyczek udzielanych przez bank centralny bankom komercyjnym. W rzeczywistości banki centralne ustalają różne poziomy stóp procentowych. Na przykład Narodowy Bank Polski (NBP) kształtuje pięć stóp procentowych: referencyjną, lombardową, depozytową, redyskontową weksli oraz dyskontową weksli. W teorii ekonomii używamy dla uproszczenia wywodu jednego pojęcia, którym jest najczęściej stopa dyskontowa. Ekspansyjna polityka pieniężna oznacza obniżenie stopy dyskontowej – intensyfikuje się wtedy kreacja pieniądza, rośnie podaż pieniądza i maleją rynkowe stopy procentowe.

Trzecim narzędziem polityki pieniężnej są operacje otwartego rynku. Oznaczają one kupno lub sprzedaż papierów wartościowych przez bank centralny bankom komercyjnym. Operacje otwartego rynku wpływają na bazę monetarną, czyli agregat pieniężny Mo. Ekspansyjna polityka pieniężna występuje wtedy, gdy bank centralny kupuje papiery wartościowe od banków komercyjnych. W takiej sytuacji do gospodarki zostają wstrzyknięte dodatkowe zasoby pieniądza – zwiększa się baza monetarna, rośnie podaż pieniądza i w efekcie maleją rynkowe stopy procentowe.

Powyżej zostały przedstawione konwencjonalne instrumenty polityki pieniężnej. Ostatnio pojawiły się także niekonwencjonalne narzędzia polityki pieniężnej, stosowane coraz częściej przez banki centralne – głównie przez FED w Stanach Zjednoczonych oraz przez Europejski Bank Centralny. Typowym przykładem jest luzowanie ilościowe

(*quantitative easing*). Polega ono na tym, że bank centralny na dużą skalę skupuje z rynku różne aktywa i w ten sposób zasila gospodarkę olbrzymimi ilościami pieniądza. W efekcie mamy do czynienia ze wzrostem bazy monetarnej – podobnie jak w przypadku operacji otwartego rynku.

Polityka fiskalna jest związana z podatkami i wydatkami państwa, zatem wpływa na jego budżet. Podobnie jak polityka pieniężna, także polityka fiskalna może być ekspansyjna (łagodna) lub restrykcyjna (twarda). Ekspansyjna polityka fiskalna występuje wtedy, gdy wydatki państwa rosną i/lub podatki maleją. Oba te czynniki powodują wzrost deficytu budżetowego.

Analiza skutków makroekonomicznych polityki ekspansyjnej wymaga koncentracji na jej wpływie na wielkość produkcji i zatrudnienia. Polityka ekspansyjna (zarówno fiskalna, jak i pieniężna) powoduje wzrost popytu globalnego. Przekłada się to na wzrost produkcji i zatrudnienia oraz spadek bezrobocia. Poszczególne szkoły w makroekonomii różnią się m.in. w zakresie tego, jaka zmiana wystąpi w krótkim okresie, a jaka w okresie długim. Niemniej jednak dominuje pogląd, że wzrost popytu globalnego oznacza – przynajmniej w krótkim okresie – wzrost produkcji. Żadna ze szkół nie wskazuje, żeby do wzrostu produkcji doprowadziła restrykcyjna polityka fiskalna lub pieniężna.

W przypadku modelu keynesowskiego, który zakłada sztywność cen i płac, trwałym efektem wzrostu popytu globalnego, na skutek np. ekspansyjnej polityki pieniężnej lub

fiskalnej, jest wzrost produkcji i zatrudnienia. W monetaryzmie, którego twórcą był Milton Friedman, wzrost produkcji i zatrudnienia występuje tylko w krótkim okresie z uwagi na założenie adaptacyjnych oczekiwań inflacyjnych. Monetaryści uważają, że w krótkim okresie następuje odchylenie produkcji faktycznej od poziomu potencjalnego i dopiero po zakończeniu procesu dostosowań gospodarka wraca do produkcji potencjalnej przy wyższych cenach. Nieco mniej optymistyczna co do wpływu na wzrost produkcji w wyniku wzrostu popytu globalnego jest nowa ekonomia klasyczna. Zakłada ona, że gospodarka niemal natychmiast wraca do produkcji potencjalnej. Jednak nawet nowi ekonomiści klasyczni twierdzą, że jeśli szok monetarny lub fiskalny jest nieoczekiwany, to ekspansyjna polityka pieniężna lub fiskalna może w krótkim okresie doprowadzić do wzrostu produkcji.

Jak widać zatem, żadna ze szkół nie sugeruje, aby władze w obliczu recesji miały stosować politykę restrykcyjną. Gdy w gospodarce występuje recesja, to zgodnie z teoretycznym modelem strukturalnym nie jest właściwe podnoszenie podatków, zmniejszanie wydatków państwa czy też podnoszenie stóp procentowych. Wręcz przeciwnie – należy stosować politykę ekspansyjną.

Istotna jest także ocena aktywności banków centralnych oraz rządów państw Europy Środkowej i Wschodniej w zakresie prowadzonej polityki pieniężnej i fiskalnej w związku z wybuchem pandemii koronawirusa.

W zakresie polityki pieniężnej oceniono kształtowanie się stóp procentowych w latach 2017-2020. Odpowiednie dane przedstawia rysunek 2. Dobrze byłoby, gdyby dla każdego państwa można było przedstawić taką samą stopę procentową. Rozwiązaniem *first-best* jest stopa procentowa banku centralnego, czyli ta ustalana bezpośrednio przez władze monetarne i odzwierciedlająca charakter polityki pieniężnej. Stopy oprocentowania depozytów i kredytów czy też inne rynkowe stopy procentowe zależą oczywiście od stóp procentowych banku centralnego, jednak wpływają na nie także inne czynniki.

Stopy procentowe przedstawione na rysunku 2 są stopami procentowymi banku centralnego dla następujących państw: Polski, Czech, Węgier, Rumunii, Albanii, Macedonii Północnej, Serbii, Białorusi i Mołdawii. Na przykład dla Polski jest to stopa referencyjna ustalana przez Narodowy Bank Polski. Z kolei dla Macedonii Północnej jest to stopa dyskontowa. Dla Bułgarii i Ukrainy rysunek 2 przedstawia stopę rynku pieniężnego (*money market rate*). Dla Bośni i Hercegowiny, Czarnogóry i Kosowa jest to stopa oprocentowania depozytów. Dla Słowacji, trzech państw bałtyckich, Chorwacji (mimo że nie jest członkiem strefy euro), Grecji i Słowenii rysunek przedstawia zharmonizowaną dla strefy euro stopę oprocentowania depozytów dla gospodarstw domowych.

Brak możliwości uwzględnienia stopy procentowej banku centralnego dla wszystkich państw wynika z dwóch przy-

czyn. Pierwszą jest przynależność państwa do strefy euro i brak autonomii w prowadzeniu polityki pieniężnej. W państwach strefy euro pokazujemy rynkowe stopy procentowe, gdyż banki centralne tych państw nie ustalają własnych stóp procentowych. Drugą przyczyną często jest brak dostępu do odpowiednich danych statystycznych (zwłaszcza dla państw spoza UE). O ile jednak poziom rynkowych stóp procentowych i stóp procentowych banku centralnego jest zwykle różny, o tyle kierunek zmian jest (a przynajmniej powinien być) zbliżony. Tak więc ekspansyjna polityka pieniężna objawia się spadkiem zarówno stóp procentowych banku centralnego, jak też rynkowych stóp procentowych. Z kolei restrykcyjna polityka pieniężna oznacza wzrost wszystkich stóp procentowych w gospodarce.

Dane na rysunku 2 pokazują, że polityka pieniężna banków centralnych w państwach Europy Środkowej i Wschodniej w dobie pandemii koronawirusa była – ogólnie biorąc – właściwa w 2020 r. Banki centralne wielu państw dokonały obniżki stóp procentowych. Począwszy od marca 2020 r., stopy procentowe kształtowały się na niskim poziomie. Jest to prawidłowy sposób prowadzenia polityki pieniężnej w obliczu recesji w celu pobudzenia popytu globalnego. Jak wiemy z wcześniej przytoczonych danych statystycznych, dodatni wzrost gospodarczy w badanych państwach nie wystąpił. Niemniej jednak ekspansyjna polityka pieniężna spowodowała, że recesja nie była przynajmniej aż tak głęboka.

Przechodząc do analizy poszczególnych państw, należy przyjąć, że modelowym przykładem zachowania się banku centralnego w obliczu recesji jest NBP. Stopa procentowa Narodowego Banku Polskiego do lutego 2020 r. kształtowała się na poziomie 1,5%. W marcu 2020 r., czyli w pierwszym miesiącu pojawienia się w Polsce koronawirusa i związanego z tym wprowadzenia obostrzeń w działalności gospodarczej oraz w życiu prywatnym i zawodowym, stopa procentowa została obniżona do 1,0%. W kwietniu 2020 r. NBP zredukował stopę procentową o kolejne pół punktu procentowego, zaś od maja 2020 r. utrzymuje się ona na stałym poziomie 0,1%. Dalsze obniżki są już utrudnione, ponieważ mogłyby wiązać się nawet z ujemnymi wartościami stóp procentowych. Jednak – jak pokazuje przykład niektórych państw – nie jest to niemożliwe. Sytuacja gospodarcza w Polsce w kolejnych miesiącach oraz decyzje podjęte przez Radę Polityki Pieniężnej pokażą, czy nastąpi dalsze obniżenie stóp procentowych. Być może stymulacja wydatków będzie tak pilna, że będzie wymagała wprowadzenia ujemnych stóp procentowych. W takiej sytuacji oszczędzanie pieniędzy jest nieopłacalne, co zwiększa popyt globalny w gospodarce.

Zachowanie banków centralnych w Czechach i na Węgrzech także można uznać za modelowe podejście zgodne z teorią ekonomii. W Czechach do lutego 2020 r. miało miejsce systematyczne podwyższanie stóp procentowych, co wynikało z charakteru czeskiej polityki pieniężnej. Trendy w polityce pieniężnej odwróciły się w marcu 2020 r., czyli do-

kładnie w tym samym czasie, co w Polsce. Bank Centralny Czech obniżył stopę procentową do 1,0% w marcu i kwietniu 2020 r., a następnie do 0,3%. Podobnie jak w Polsce, czeski bank centralny postąpił zgodnie z podręcznikowym podejściem i podjął na pierwszy rzut oka właściwą decyzję w obliczu nadchodzącej recesji, co spowodowało, że spadek PKB nie był w Czechach tak głęboki, jak gdyby stopy procentowe były utrzymane na poziomie z lutego 2020 r.

Podobna sytuacja wystąpiła na Węgrzech. Do maja 2020 r. stopa procentowa Banku Centralnego Węgier utrzymywała się na stałym poziomie 0,9%. Jej obniżenie nastąpiło jednak później niż w Polsce i Czechach, a mianowicie w czerwcu 2020 r. W tym miesiącu węgierski bank centralny obniżył stopę procentową o 0,1 punktu procentowego, a w kolejnym miesiącu (lipcu) o dalsze 0,2 punktu do poziomu 0,6%. Jak widać, w trzech państwach Grupy Wyszehradzkiej, które nie przyjęły euro, reakcja władz monetarnych na recesję w związku z wybuchem pandemii koronawirusa była niemal identyczna i odpowiadała teoretycznemu modelowi strukturalnemu. Pokazuje to dobre przygotowanie się władz monetarnych tych państw do ochrony produkcji i zatrudnienia oraz walki z bezrobociem.

Nieco inna jest sytuacja Słowacji. Słowacja jest państwem, które należy do strefy euro, i Bank Centralny Słowacji nie prowadzi autonomicznej polityki pieniężnej. Nie mamy zatem danych dotyczących stóp procentowych słowackiego banku centralnego. Uwzględniona na rysunku

2 stopa oprocentowania depozytów wykazuje tendencję malejącą od 2017 r., chociaż nie widać wyraźnego jej spadku po wybuchu pandemii koronawirusa, jak w przypadku pozostałych państw Grupy Wyszehradzkiej.

Wobec państw bałtyckich wnioskowanie jest także utrudnione, ponieważ prezentowane na rysunku 2 stopy procentowe nie są stopami procentowymi banku centralnego. Niemniej jednak, w dwóch państwach, a mianowicie w Estonii i na Łotwie, daje się zauważyć obniżenie stóp procentowych w 2020 r., co jest zgodne z teoretycznym ujęciem, że w dobie epidemii koronawirusa stopy procentowe powinny być obniżane, aby gospodarka uniknęła recesji. Taka obniżka nie jest jednak widoczna na Litwie, gdzie od 2017 r. poziom stóp procentowych utrzymywał się na poziomie 0,3-0,4% z lekką tendencją wznoszącą.

W państwach drugiej grupy, czyli w Chorwacji, Grecji i Słowenii, daje się zauważyć wyraźną obniżkę stóp procentowych w 2020 r., przy czym efekt ten jest najbardziej widoczny w Grecji i Słowenii. W Chorwacji stopy procentowe spadały regularnie w latach 2017-2020, ale w coraz niższym tempie, czego odzwierciedleniem jest hiperboliczny kształt krzywej. W Słowenii gwałtowne obniżenie stóp procentowych nastąpiło w 2020 r., zaś w Grecji nieco wcześniej. Podobnie jednak jak w państwach bałtyckich, nie są to stopy procentowe banku centralnego, stąd też ich zachowanie nie odzwierciedla w pełni polityki pieniężnej.

Warto wspomnieć o dwóch innych państwach, dla których rysunek 2 przedstawia stopy procentowe banku centralnego, a mianowicie Rumunii i Albanii. Odpowiednie wykresy ukazują modelowe zachowanie się władz monetarnych, gdyż nastąpiła w tych państwach silna obniżka stóp procentowych w 2020 r. W Rumunii stopa procentowa banku centralnego od maja 2018 r. do lutego 2020 r. była stała i wynosiła 2,5%. W marcu 2020 r. rumuński bank centralny obniżył stopę procentową o pół punktu procentowego do 2,0%; w czerwcu 2020 r. nastąpiło dalsze obniżenie do 1,8%, a w sierpniu 2020 r. – do 1,5%. Działania Banku Centralnego Rumunii są potwierdzeniem tego, że w obliczu recesji konieczne jest rozluźnienie polityki pieniężnej w celu stymulacji gospodarki.

Marzec 2020 r. był także punktem zwrotnym w zachowaniu się stóp procentowych Banku Centralnego Albanii. Między czerwcem 2018 r. a lutym 2020 r., czyli przez prawie 2 lata, stopa procentowa Banku Centralnego Albanii była stała i kształtowała się na poziomie 1,0%. W momencie, gdy wybuchła pandemia koronawirusa w Europie, czyli w marcu 2020 r., Bank Centralny Albanii obniżył stopy procentowe o połowę do poziomu 0,5%. Jest to kierunek działań bardzo zbliżony do podjętego przez banki centralne w Polsce, Czechach i na Węgrzech.

W większości państw byłej Jugosławii (Bośni i Hercegowinie, Czarnogórze, Macedonii Północnej i Serbii), a także w państwach byłego ZSRR (Białorusi, Mołdawii i Ukrainie)

stopy procentowe w 2020 r. wykazywały – ogólnie biorąc – tendencję malejącą. Jak widać, banki centralne tych państw prowadziły ekspansyjną politykę pieniężną w obliczu epidemii koronawirusa. Takie zachowanie władz monetarnych w celu osłabienia recesji jest zgodne z teoretycznym modelem strukturalnym.

Ocena sytuacji makroekonomicznej analizowanej grupy państw wymaga dodatkowo omówienia polityki fiskalnej. Odpowiednie dane zawiera tabela 11. Przedstawia ona wielkość wydatków państwa (w % PKB), saldo sektora finansów publicznych (w % PKB) oraz poziom długu publicznego brutto (w % PKB).

Statystyki pokazują, że w 2020 r. wystąpił w badanych państwach gwałtowny wzrost wydatków publicznych. Udział wydatków państwa w PKB zwiększył się we wszystkich analizowanych państwach między 2019 a 2020 r. W niektórych państwach ten wzrost był ogromny i wyniósł prawie 10 punktów procentowych. Na przykład bardzo silna ekspansyjna polityka budżetowa miała miejsce w 2020 r. w Polsce. W efekcie udział wydatków publicznych w PKB wzrósł z 42,0% w 2019 r. do 51,2% w 2020 r. Podobnie na Słowacji wzrost ten był także bardzo silny: z 42,8% PKB w 2019 r. do 51,2% PKB w 2020 r. W efekcie wszystkie państwa z grupy nowych członków UE, a zwłaszcza Polska, Słowacja i Słowenia, zanotują prawdopodobnie bardzo głębokie deficyty budżetowe w 2020 r.

Prognoza z października 2020 r. sugeruje, że deficyt sektora finansów publicznych przekroczy 10% PKB w Polsce i Czarnogórze. Na Słowacji wyniesie on 8,8% PKB. Podobna skala deficytu finansów publicznych (8-10% PKB) jest przewidywana w 2020 r. na Węgrzech, w Chorwacji, Grecji, Słowenii, Rumunii, Albanii, Serbii i Mołdawii.

Gwałtowny wzrost wydatków publicznych w 2020 r. jest efektem wdrażania rozmaitych programów pomocy dla przedsiębiorstw i gospodarstw domowych w celu ochrony miejsc pracy i zapewnienia odpowiednich poziomów dochodów w związku z pandemią koronawirusa. Na skutek zagrożenia wynikającego z rozprzestrzeniania się wirusa SARS-CoV-2, wiele państw wprowadziło gospodarczy lockdown. Zakazano działalności przedsiębiorstwom w niektórych branżach (np. baseny, siłownie, kina, teatry, muzea), inne branże znacznie ograniczono (np. gastronomię – wiele państw zezwala tylko na sprzedaż posiłków na wynos). W takiej sytuacji transfery środków finansowych są bardzo często jedynym źródłem utrzymania się przedsiębiorstw i możliwości ich przetrwania.

Rząd Polski kierowany przez premiera Mateusza Morawieckiego także realizuje tego typu programy w ramach tarcz antykryzysowych. Jest to powszechnie stosowane narzędzie stabilizacji gospodarki w państwach europejskich. W Polsce realizowane są programy wsparcia dla małych i średnich oraz dużych przedsiębiorstw w różnych sektorach gospodarki. Efekty są powszechnie odczuwalne. Na

przykład wprowadzony jesienią 2020 r. zakaz działalności w branży kulturalnej w Polsce spowodował, że transfery pieniężne w ramach tarczy antykryzysowej są dla wielu firm działających w tej gałęzi jedynym źródłem utrzymania. Wiele innych rządów europejskich także realizuje z mniejszą lub większą intensywnością tego typu działania. W efekcie recesja, jaka będzie miała miejsce w 2020 r. w państwach Europy Środkowej i Wschodniej, nie będzie aż tak głęboka, jak byłyby bez tego typu działań. Gdyby rządy nie zdecydowały się na stabilizację gospodarki za pomocą ekspansyjnej polityki fiskalnej i pieniężnej, lecz błędnie w dobie pandemii koronawirusa podnosiłyby podatki i stopy procentowe oraz ograniczały wydatki, dbając o stan finansów publicznych, mogłoby się okazać, że w niektórych państwach na skutek epidemii koronawirusa produkcja spadłaby o połowę, ulice zdominowałoby bezdomni, przedsiębiorstwa wstrzymałyby produkcję żywności i powszechnym zjawiskiem byłby głód, nasiliłaby się przestępczość. Na szczęście do tak niepożądanych skutków nie doszło.

W efekcie ekspansji fiskalnej nastąpił wzrost poziomu długu publicznego brutto w stosunku do PKB. W Polsce dług publiczny zwiększył się z 46% w 2019 r. do 60% w 2020 r. Nie jest to zły wynik w porównaniu z innymi państwami regionu oraz Europy Zachodniej.

Podsumowując, w odwołaniu do teorii ekonomii można powiedzieć, że prowadzona przez banki centralne państw Europy Środkowej i Wschodniej polityka pieniężna oraz pro-

wadzona przez rządy tych państw polityka fiskalna ogólnie były właściwe w obliczu pandemii koronawirusa. Ekspancyjna polityka pieniężna i fiskalna to dobre metody przeciwdziałające załamaniu się popytu globalnego i recesji. Osłabiły one spadek produkcji i zatrudnienia oraz wzrost bezrobocia na skutek kryzysu epidemiologicznego.

4.

Prognozy podstawowych zmiennych makroekonomicznych

Wszelkie prognozy zmiennych ekonomicznych są oparte na pewnych założeniach. W przypadku prognoz wzrostu gospodarczego zazwyczaj zakłada się, że nie wystąpią jakieś nieoczekiwane wstrząsy, które całkowicie odwrócą dotychczasowe trendy rozwojowe. Warunki brzegowe i parametry mogą się zmienić, ale model funkcjonowania gospodarki jest w prognozach zwykle ten sam. W latach 30. XX wieku ilościowe prognozy dynamiki produkcji nie zakładały wybuchu II wojny światowej; przewidywania zmian dochodu formułowane w latach 80. XX wieku nie zakładały upadku socjalizmu w Europie; tak samo prognozy tworzone do po-

czątku 2020 r. nie brały pod uwagę możliwości wybuchu pandemii koronawirusa. W przypadku takich niespodziewanych szoków, jak np. pandemia koronawirusa, wszelkie wcześniej formułowane prognozy zmiennych ekonomicznych są bezwartościowe. Patrząc na ten problem szerzej, dochodzimy do wniosku, że wartość aplikacyjna wszelkich prognoz gospodarczych jest ograniczona. Wystąpienie zjawisk, których przewidzenie nie jest możliwe, takich jak kataklizmy czy epidemie, wpływa na wartość przygotowywanych obliczeń.

Jako przykład służy tabela 12. Przedstawia ona formułowane pod koniec lat 2018, 2019 i 2020 prognozy tempa wzrostu gospodarczego na rok 2020. Prognozy z lat 2018 i 2019 nie uwzględniają epidemii koronawirusa. Nikt nie przewidział epidemii, która będzie miała ogólnoswiatowy zasięg i która spowoduje tak głębokie zmiany w życiu społecznym i gospodarczym.

Prognozy na 2020 r. kreślone w latach 2018-2019 są bardzo optymistyczne. Państwa Europy Środkowej i Wschodniej miały osiągnąć zadowalające tempo wzrostu gospodarczego. Na przykład w Polsce tempo wzrostu PKB miało wynieść ok. 3%. Podobne zmiany dynamiki produkcji były zakładane w większości innych państw Europy Środkowej i Wschodniej. Ostatnia kolumna tabeli 12 pokazuje, jak bardzo wcześniejsze przewidywania były dalekie od rzeczywistości.

Obecnie nie można zatem formułować nawet po części wiarygodnych prognoz zmiennych ekonomicznych na 2021 r. i lata późniejsze. Nie wiadomo bowiem, co się stanie

z epidemią koronawirusa: czy wygaśnie, czy utrzyma się na poziomie z 2020 r., czy może nastąpi jeszcze większy wzrost zgonów z powodu COVID-19.

Tabela 13 przedstawia formułowane przez MFW prognozy trzech zmiennych makroekonomicznych (tempa wzrostu realnego PKB ogółem, stopy bezrobocia i stopy inflacji) na lata 2021-2023. W obliczu obecnych zdarzeń na świecie prognozy te są bardzo optymistyczne. W żadnym państwie Europy Środkowej i Wschodniej nie jest przewidywana recesja, tempo wzrostu jest tam bowiem wysokie. Na przykład w Polsce prognozowane tempo wzrostu gospodarczego wynosi 4,6% w 2021 r., 4,5% w 2022 r. oraz 3,7% w 2023 r.

W wielu państwach prognozy wzrostu gospodarczego są jeszcze wyższe. Na przykład w 2021 r. MFW zakłada wzrost produkcji na poziomie 6% lub więcej w następujących państwach: Słowacja, Chorwacja, Albania i Kosowo. Z kolei wzrost gospodarczy między 5% a 6% mają osiągnąć: Czechy, Łotwa, Słowenia, Bośnia i Hercegowina, Czarnogóra, Macedonia Północna i Serbia.

W świetle obecnych zdarzeń na świecie takie prognozy są bardzo optymistyczne. Trudno oczekiwać, aby w Polsce produkcja wzrosła o prawie 5% w 2021 r., skoro pod koniec listopada 2020 r. premier Polski zapowiedział zamrożenie zimowego sezonu turystycznego. Wyjazdy na zimowy urlop mają zostać wstrzymane, a harmonogram ferii w szkołach został zmieniony tak, aby wyjazdy były utrudnione i potencjalny sezon (nawet przy założeniu wyjazdów turystycznych

deklarowanych jako służbowe) trwał jak najkrócej. Przy takim dławieniu popytu sam brak recesji w 2021 r. będzie sukcesem. Tym bardziej że na szybkie odmrożenie gospodarki i zniesienie barier administracyjnych w prowadzeniu biznesu w wielu branżach nie ma co liczyć w najbliższym czasie.

O powadze sytuacji świadczą decyzje rządów państw o przygotowaniu i wprowadzeniu systemu pomocy podmiotom gospodarczym (tarcza kryzysowa), aby zapobiec negatywnym – gospodarczym i społecznym – skutkom pandemii.

Programy zakładają bardzo różny wachlarz działań. Węgierski rząd podjął decyzję o zawieszeniu do końca 2020 r. obowiązku spłaty kredytów dla osób fizycznych i firm, a także obowiązku odprowadzania składki przez pracodawców w najbardziej dotkniętych przez pandemię koronawirusa sektorach, czyli turystyce, kulturze, transporcie osobowym i sporcie. Rząd Węgier, by utrzymać i stworzyć nowe miejsca pracy, postanowił też przeznaczyć 450 miliardów forintów na inwestycje publiczne w takich sektorach, jak turystyka, medycyna, przemysł spożywczy, rolnictwo, logistyka, transport, branża filmowa i przemysł rozrywkowy. Przewidywania wskazują bowiem na wzrost liczby bezrobotnych o 100 tys. osób.

W Polsce plan tarczy antykryzysowej zakłada: odroczenie składek na ZUS, gwarancje kredytowe i zniesienie czasowo kary za opóźnienia w realizacji kontraktów wygranych w przetargach publicznych. Firmy będą miały też prawo do rozliczenia całości tegorocznej straty w przyszłym roku.

Rząd zapowiedział również przeznaczenie 150 mln zł w ramach pomocy w restrukturyzacji małych i średnich firm.

W Czechach rząd postanowił skoncentrować się na pomocy tym, których kryzys gospodarczy może dotknąć najmocniej, czyli pracodawcom, średnim i małym przedsiębiorcom oraz osobom prowadzącym jednoosobową działalność gospodarczą. Przewidziano zatem wsparcie pracodawców poprzez zwrot wypłaconych wynagrodzeń, nieoprocentowane pożyczki na korzystnych warunkach dla małych i średnich firm, a także jednorazową pomoc finansową oraz zasiłek opiekuńczy dla osób prowadzących jednoosobową działalność gospodarczą w przypadku, gdy muszą one pozostać z dziećmi w domu¹⁷. Dodatkowo wprowadzono pakiet ulg podatkowych, m.in. zwolnienie na pół roku z płacenia podatku dochodowego oraz ubezpieczeń zdrowotnego i społecznego.

Władze Słowacji przygotowały dodatki finansowe dla firm, które zdecydują się zachować dotychczasową liczbę miejsc pracy, a osoby prowadzące jednoosobową działalność gospodarczą uzyskały możliwość odroczenia spłaty podatków, pożyczek, składek ubezpieczeniowych czy rat leasingowych.

Chorwacja dla ratowania sytuacji ekonomicznej w okresie pandemii stosuje zestaw środków ułatwiających funkcjo-

¹⁷ Jak wyglądają tarcze antykryzysowe w państwach Grupy Wyszehradzkiej. Ciekawe analizy ekspertów, wPolityce.pl, 24.04.2020, <https://wpolityce.pl/polityka/497280-jak-wygladaja-tarcze-antykryzysowe-w-panstwach-grupy-v4>.

nowanie przedsiębiorstw, takich jak ułatwienia kredytowe dla firm oraz niektórych podmiotów publicznych i jednostek samorządu terytorialnego. Zwiększono również alokację funduszy, aby zachować miejsca pracy związane z nowymi projektami inwestycyjnymi. Przygotowano konkretne narzędzia finansowe o wartości ok. 45 mln euro, wprowadzono dotację dla sektora rybołówstwa, odroczenie w spłacie zaległości dla Lasów Chorwackich, a także przesunięcie terminu płatności czynszu i opłat koncesyjnych za grunty rolne będące własnością państwa. Zwiększono pomoc finansową dla tych przedsiębiorstw, w których przychód spadł o ponad 20%. Podmioty zostaną zwolnione na trzy miesiące z podatków i składek na ubezpieczenia socjalne i zdrowotne. Wprowadzono środki protekcyjnistyczne dla zapewnienia pierwszeństwa krajowym producentom rolnym przy zamówieniach publicznych¹⁸.

¹⁸ J. Muś, *Chorwacja: polityka gospodarcza rządu wobec koronawirusa COVID-19*, „Komentarze IEŚ”, 163/66/2020, <https://ies.lublin.pl/komentarze/chorwacja-polityka-gospodarcza-rzadu-wobec-koronawirusa-covid-19-163-66-2020>.

Podsumowanie

Wyniki niniejszej analizy pozwalają na sformułowanie następujących wniosków.

Potencjał gospodarczy państw Europy Środkowej i Wschodniej jest silnie zróżnicowany w kontekście struktury zatrudnienia i struktury wytworzonego PKB.

Jednocześnie dostrzegane są podobieństwa w występowaniu zależności pomiędzy warunkami środowiskowymi i historycznymi a doborem struktury produkcji rolnej. Państwa Europy Środkowej i Wschodniej podejmują ambitne inicjatywy zmian w produkcji przemysłowej, realizując inwestycje w proces organizacji produkcji i we wzrost

konkurencyjności branż przemysłowych, których rozwój stanowi o źródle przewag ekonomicznych państwa. Wykorzystują walory przyrodnicze i atrakcje turystyczne dla rozwoju turystyki.

Państwa Europy Środkowej i Wschodniej osiągnęły różny efekt wprowadzanych reform i programów rozwoju gospodarczego. Większość z nich zaliczana jest do grona państw wysoko rozwiniętych, ale wciąż z dużym marginesem na realizację projektów inwestycyjnych w dziedzinach infrastruktury technicznej i zmian w efektywności produkcji. Potencjał wynikający z wielkości rynków, kapitału ludzkiego i wciąż mocno akcentowanej potrzeby „doganiania” państw Europy Zachodniej daje warunki do znacznie słabszego odczuwania negatywnych skutków zmian ekonomicznych towarzyszących pandemii koronawirusa.

Okazuje się bowiem, że państwa Europy Środkowej i Wschodniej (poza Grecją) uzyskały lepsze, czasami nawet znacząco, wyniki w notowaniach tempa wzrostu gospodarczego w latach 2017-2019 niż państwa Europy Zachodniej.

Prognozowana we wszystkich państwach badanej grupy recesja w 2020 r. nie spowoduje gwałtownego wzrostu bezrobocia. Relatywnie optymistyczne dane na temat bezrobocia wiążą się z tym, że spadek produkcji na skutek koronawirusa jest traktowany przez przedsiębiorstwa jako efekt przejściowy.

Prowadzona przez banki centralne państw Europy Środkowej i Wschodniej polityka pieniężna oraz ich polityka

fiskalna są właściwe w obliczu pandemii koronawirusa. Ekspansyjna polityka pieniężna i fiskalna przeciwdziałają załamaniu się popytu i recesji.

Bibliografia

- Albanian Institute of Statistics, *Database*, 2020, <https://instat.gov.al>.
- CIA (Central Intelligence Agency), *The World Factbook*, 2020, www.cia.gov.
- Dobosiewicz Z., Olszewski T., *Geografia ekonomiczna świata*, PWE, Warszawa 1987.
- Eurostat, *Database*, 2020, <https://ec.europa.eu>.
- Jak wyglądają tarcze antykryzysowe w państwach Grupy Wyszehradzkiej. Ciekawe analizy ekspertów, wPolityce.pl, 24.04.2020, <https://wpolityce.pl/polityka/497280-jak-wygladaja-tarcze-antykryzysowe-w-panstwach-grupy-v4>.
- Kłoczowski J., *Europa Środkowowschodnia w historiografii krajów regionu*, Instytut Europy Środkowo-Wschodniej, Lublin 1993.

- Kłoczowski J., *Młodsza Europa. Europa Środkowo-Wschodnia w kręgu cywilizacji chrześcijańskiej średniowiecza*, PIW, Warszawa 2003.
- IMF, *International Financial Statistics Database*, 2020, <https://imf.org>.
- IMF, *World Economic Outlook Database*, October 2018, <https://imf.org>.
- IMF, *World Economic Outlook Database*, October 2019, <https://imf.org>.
- IMF, *World Economic Outlook Database*, October 2020, <https://imf.org>.
- Kuciński K., *Geografia ekonomiczna*, Oficyna Wolters Kluwer, Warszawa 2015.
- Muś J., *Chorwacja: polityka gospodarcza rządu wobec koronawirusa COVID-19*, „Komentarze IEŚ”, 163/66/2020, <https://ies.lublin.pl/komentarze/chorwacja-polityka-gospodarcza-rzadu-wobec-koronawirusa-covid-19-163-66-2020>.
- National Bureau of Statistics of the Republic of Moldova, *Labour Force in the Republic of Moldova. Employment and Unemployment*, Chişinău, 2017, https://statistica.gov.md/public/files/publicatii_electronice/Forta_de_munca/AFM_eng_2017.pdf.
- National Statistical Committee of the Republic of Belarus, *Database*, 2020, <https://belstat.gov.by/en/>.
- OECD, *Better Life Index*, 2020, <https://oecdbetterlifeindex.org>.
- ONZ, *United Nations Economic Commission for Europe (UNECE) Database*, 2020, <https://w3.unece.org/PXWeb/en/>.
- Our World in Data, *Energy*, 2020, <https://ourworldindata.org/energy>.
- Próchniak M., Gardawski J., Lissowska M., Maszczyk P., Rapacki R., Sulejewicz A., Towalski R., Ścieżki rozwojowe krajów i regionów Europy Środkowo-Wschodniej, w: *Raport SGH i Forum Ekonomicznego 2020*, red. M. Strojny, XXX Forum Ekonomiczne

- w Karpaczu, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa 2020, s. 15-59.
- Rapacki R., Próchniak M., *Rozwój gospodarki polskiej w latach 2010-2019 na tle innych krajów UE i wybranych rynków wschodzących, ze szczególnym uwzględnieniem sektora usług*, w: *Polska. Raport o konkurencyjności 2020. Konkurencyjność międzynarodowa w kontekście rozwoju sektora usług*, red. A.M. Kowalski, M.A. Weresa, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa 2020, s. 47-68.
- Ritchie H., *Energy*, opublikowane online przez OurWorldInData.org, 2014, <https://ourworldindata.org/energy>.
- State Statistics Service of Ukraine, *Database*, 2020, <https://ukrstat.org>.
- Trading Economics, *Database*, 2020, <https://tradingeconomics.com/ukraine/research-and-development-expenditure-percent-of-gdp-wb-data.html>.
- UNDP, *Human Development Index Database*, United Nations Development Programme, New York 2020, <https://hdr.undp.org>.
- World Bank, *World Bank Country and Lending Groups*, 2020, <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/906519-world-bank-country-and-lending-groups>.

Tabele i rysunki

Tabela 1
Wybrane wskaźniki poziomu rozwoju infrastruktury
państw Europy Środkowej i Wschodniej w 2019 r.

Państwo	infrastruktura		Internet - użytkownicy jako procent populacji
	kolej w km	autostrady w km	
Polska	19 235	1637	77,5
Czechy	9572	1252	80,7
Słowacja	3627	482	80,7
Węgry	7732	1982	76,1
Litwa	1911	324	79,7
Łotwa	1860	-	83,6
Estonia	1161	154	89,3
Chorwacja	2604	1310	72,7
Grecja	2240	730	72,9
Słowenia	1209	623	79,7
Bułgaria	4030	757	64,8
Rumunia	10 765	823	70,7
Albania	334	1000	71,8
Bośnia i Hercegowina	1018	198	70,2
Czarnogóra	250	-	71,5
Kosowo	-	-	89,4
Macedonia Północna	683	287	79,2
Serbia	3764	963	73,4
Białoruś	5459	-	79,1
Mołdawia	-	-	76,1
Ukraina	19 765	15	58,9

Źródło: opracowanie własne na podstawie: ONZ, *United Nations Economic Commission for Europe (UNECE) Database*, 2020, <https://w3.unece.org/PXWeb/en/>.

Tabela 2
Liczba ludności państw Europy Środkowej i Wschodniej
oraz w grupie UE-13 w latach 2017-2020

Państwo	Liczba ludności w tys.			
	2017	2018	2019	2020
Polska	37 973	37 977	37 973	37 985
Czechy	10 579	10 610	10 650	10 694
Słowacja	5435	5443	5445	5457
Węgry	9797	9778	9773	9769
Litwa	2848	2809	2794	2794
Łotwa	1950	1934	1920	1907
Estonia	1316	1319	1325	1328
SUMA dla grupy 1	69 898	69 870	69 880	69 934
Chorwacja	4154	4105	4076	4058
Grecja	10 768	10 741	10 725	10 709
Słowenia	2065	2067	2080	2095
SUMA dla grupy 2	16 987	16 913	16 881	16 862
Bułgaria	7102	7050	7000	6951
Rumunia	19 644	19 531	19 414	19 318
SUMA dla grupy 3	26 746	26 581	26 414	26 269
Albania	2986	2973	2965	2846
Bośnia i Hercegowina	3509	3500	3492	3835*
Czarnogóra	622	622	622	622
Kosowo	1783	1798	1795	1782
Macedonia Północna	2074	2075	2077	2076
Serbia	7040	7001	6963	6927
SUMA dla grupy 4	18 014	17 969	17 914	18 088
Białoruś	9505	9492	9427	9408
Mołdawia	3550	3547		3364*
Ukraina	42 415	42 217	41 984	41 733
SUMA dla grupy 5	55 470	55 256		54 505
Łącznie dla wszystkich grup	187 115	186 589		185 658
EUROPA ZACHODNIA (UE-13)	330 851	331 656	332 536	333 524

* Dane z: CIA (Central Intelligence Agency), *The World Factbook*, 2020, <https://www.cia.gov>.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Eurostat, *Database*, 2020, <https://ec.europa.eu>.

Tabela 3
Zatrudnieni i aktywni zawodowo
w państwach Europy Środkowej i Wschodniej w 2019 r.

Państwo	Zatrudnieni i aktywni zawodowo w przedziale wieku 20-64 (udział procentowy w ogóle populacji)		
	kobiety	mężczyźni	razem
Polska	65,3	80,7	73
Czechy	72,7	87,7	80,3
Słowacja	66,9	79,9	73,4
Węgry	67,6	83,1	75,3
Litwa	77,4	79	78,2
Łotwa	75,5	79,3	77,4
Estonia	76,3	84	80,2
Chorwacja	61,5	72	66,7
Grecja	51,3	71,3	61,2
Słowenia	72,9	79,7	76,4
Bułgaria	68,3	79,3	75
Rumunia	61,3	80,3	70,9
Albania*	43,5	57,1	50,3
Bośnia i Hercegowina	37,4	65,5	51,3
Czarnogóra	54,2	67,5	60,8
Kosowo			
Macedonia Północna	48,4	69,7	59,2
Serbia	58,2	72,1	65,2
Białoruś**	64,8	72,2	68,3
Mołdawia***	39	43	42,6
Ukraina****	66,6	78,6	72,4

* Dane za 2017 r. z: Albanian Institute of Statistics, *Database*, 2020, <https://nstat.gov.al>.

** Dane z: National Statistical Committee of the Republic of Belarus, *Database*, 2020, <https://belstat.gov.by/en/>.

*** Dane z: National Bureau of Statistics of the Republic of Moldova, *Labour Force in the Republic of Moldova. Employment and Unemployment*, Chişinău, 2017, https://statistica.gov.md/public/files/publicatii_electronice/Forta_de_munca/AFM_eng_2017.pdf.

**** Dane z: State Statistics Service of Ukraine, *Database*, 2020, <https://ukrstat.org>.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Eurostat, *Database*, 2020, <https://ec.europa.eu>.

Tabela 4
Struktura PKB według sektorów
państw Europy Środkowej i Wschodniej w 2019 r.

Państwo	PKB wg sektorów		
	rolnictwo	przemysł	usługi
Polska	2	33	65
Czechy	2	36	62
Słowacja	3	32	65
Węgry	4	31	65
Litwa	3	28	69
Łotwa	4	22	74
Estonia	3	26	71
Chorwacja	3	25	72
Grecja	4	18	78
Słowenia	2	33	65
Bułgaria	4	26	70
Rumunia	5	31	64
Albania	21	23	56
Bośnia i Hercegowina	7	29	64
Czarnogóra	8	19	72
Kosowo*	-	-	-
Macedonia Północna	10	28	64
Serbia	7	31	62
Białoruś	8	36	56
Mołdawia*	-	-	-
Ukraina	12	28	60

*Brak danych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: ONZ, *United Nations Economic Commission for Europe (UNECE) Database*, 2020, <https://w3.unece.org/PXWeb/en/>.

Tabela 5
Zatrudnieni według sektorów gospodarki
państw Europy Środkowej i Wschodniej w 2019 r.

Państwo	Zatrudnienie wg sektorów		
	rolnictwo	przemysł	usługi
Polska	9	32	59
Czechy	3	37	60
Słowacja	3	32	65
Węgry	4	29	67
Litwa	7	26	67
Łotwa	8	24	68
Estonia	3	29	68
Chorwacja	6	29	65
Grecja	11	14	75
Słowenia	7	31	62
Bułgaria	17	26	57
Rumunia	23	30	47
Albania	46	24	39
Bośnia i Hercegowina	16	32	52
Czarnogóra	8	18	75
Kosowo*	-	-	-
Macedonia Północna	16	31	53
Serbia	16	27	57
Białoruś	9	30	61
Mołdawia*	-	-	-
Ukraina	18	19	63

* Brak danych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: ONZ, *United Nations Economic Commission for Europe (UNECE) Database*, 2020, w3.unece.org/PXWeb/en/.

Tabela 6
Wielkość produkcji energii elektrycznej
państw Europy Środkowej i Wschodniej w 2019 r.

Państwo	Produkcja energii elektrycznej per capita w kWh
Polska	31 335
Czechy	44 313
Słowacja	33 458
Węgry	28 489
Litwa	24 641
Łotwa	23 137
Estonia	50 001
Chorwacja	22 870
Grecja	30 384
Słowenia	37 446
Bułgaria	29 649
Rumunia	19 665
Albania	13 668
Bośnia i Hercegowina	24 398
Czarnogóra	19 891
Kosowo	
Macedonia Północna	14 919
Serbia	21 482
Białoruś	31 081
Mołdawia	9392
Ukraina	21 501

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Our World in Data, *Energy*, 2020, <https://ourworldindata.org/energy> (H. Ritchie, 2014).

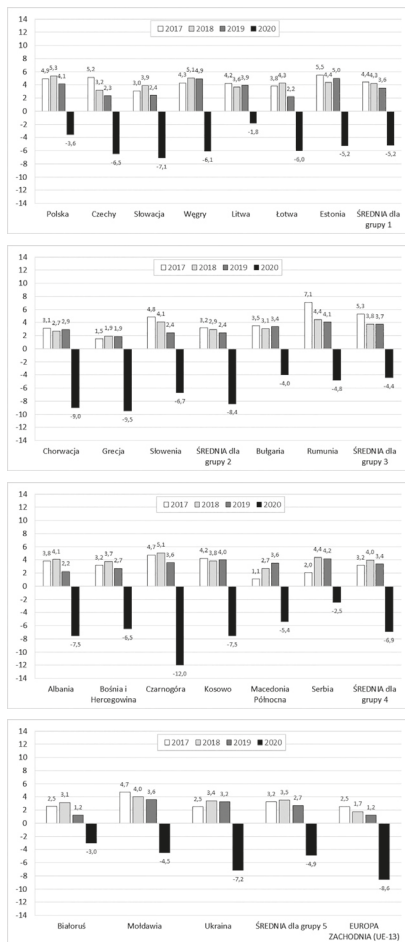
Tabela 7
Wydatki na badania i rozwój oraz wartość PKB per capita
państw Europy Środkowej i Wschodniej w 2019 r.

Państwo	Wydatki na badania i rozwój (% PKB)	PKB per capita w 2019 r. (w dolarach USA według rynkowych kursów walutowych)
Polska	1,21	17 387
Czechy	1,9	23 834
Słowacja	0,84	21 039
Węgry	1,53	17 466
Litwa	0,94	18 427
Łotwa	0,64	16 698
Estonia	1,4	20 742
Chorwacja	0,97	16 454
Grecja	1,18	24 024
Słowenia	1,95	27 152
Bułgaria	0,76	9026
Rumunia	0,5	12 131
Albania	-	5209
Bośnia i Hercegowina	-	6236
Czarnogóra	0,5	-
Kosowo	-	4462
Macedonia Północna	-	-
Serbia	0,92	7213
Białoruś*	0,6	6678
Mołdawia*	0,25	3716
Ukraina*	0,47	3225

* Dane na temat wydatków na badania i rozwój z: Trading Economics, *Database*, 2020, <https://tradingeconomics.com/ukraine/research-and-development-expenditure-percent-of-gdp-wb-data.html>.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Eurostat, *Database*, 2020, <https://ec.europa.eu>; World Bank, *World Bank Country and Lending Groups*, 2020, <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/906519-world-bank-country-and-lending-groups>.

Rysunek 1
Tempo wzrostu realnego PKB ogółem w państwach Europy Środkowej i Wschodniej oraz w grupie UE-13 w latach 2017-2020

Średnie dla grup państw Europy Środkowej i Wschodniej są nieważone.

Dane dla Europy Zachodniej (grupa UE-13) są ważone liczbą ludności.

Dane za 2020 r. to prognozy z października 2020 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: IMF, *World Economic Outlook Database*, October 2020, <https://imf.org>.

Tabela 8
Stopa bezrobocia i stopa inflacji w państwach Europy Środkowej i Wschodniej
oraz w grupie UE-13 w latach 2017-2020

Państwo	Stopa bezrobocia (%)				Stopa inflacji (%)			
	2017	2018	2019	2020a	2017	2018	2019	2020a
Polska	4,9	3,8	3,3	3,8	2,0	1,6	2,3	3,3
Czechy	2,9	2,2	2,0	3,1	2,5	2,2	2,9	3,3
Słowacja	8,1	6,5	5,8	7,8	1,4	2,5	2,8	1,5
Węgry	4,2	3,7	3,4	6,1	2,4	2,8	3,4	3,7
Litwa	7,1	6,1	6,3	8,2	3,7	2,5	2,2	1,3
Łotwa	8,7	7,4	6,3	9,0	2,9	2,6	2,7	0,6
Estonia	5,8	5,4	4,4	7,8	3,7	3,4	2,3	0,2
ŚREDNIA dla grupy 1	5,9	5,0	4,5	6,5	2,6	2,5	2,7	2,0
Chorwacja	12,4	9,9	7,8	9,3	1,1	1,5	0,8	0,3
Grecja	21,5	19,3	17,3	19,9	1,1	0,8	0,5	-0,6
Słowenia	6,6	5,1	4,6	8,0	1,4	1,7	1,6	0,5
ŚREDNIA dla grupy 2	13,5	11,4	9,9	12,4	1,2	1,3	1,0	0,1
Bułgaria	6,2	5,2	4,2	5,6	1,2	2,6	2,5	1,2
Rumunia	4,9	4,2	3,9	7,9	1,3	4,6	3,8	2,9
ŚREDNIA dla grupy 3	5,6	4,7	4,1	6,8	1,3	3,6	3,1	2,0
Albania	13,7	12,3	11,5	11,8	2,0	2,0	1,4	1,4
Bośnia i Hercegowina	20,5	18,4	15,7	19,0	0,8	1,4	0,6	-0,8
Czarnogóra	.	.	.	.	2,4	2,6	0,4	-0,1
Kosowo	30,5	29,6	25,7	.	1,5	1,1	2,7	0,8
Macedonia Północna	22,4	20,7	17,3	20,2	1,4	1,5	0,8	0,9
Serbia	14,1	13,3	10,9	13,4	3,1	2,0	1,9	1,5
ŚREDNIA dla grupy 4	20,2b	18,9b	16,2b	16,1c	1,9	1,8	1,3	0,6
Białoruś	0,8	0,4	0,3	1,4	6,0	4,9	5,6	5,1
Mołdawia	3,9	3,0	5,1	8,0	6,6	3,1	4,8	2,8
Ukraina	9,7	9,0	8,5	11,0	14,4	10,9	7,9	3,2
ŚREDNIA dla grupy 5	4,8	4,1	4,6	6,8	9,0	6,3	6,1	3,7
EUROPA ZACHODNIA (UE-13)	8,8	8,0	7,4	8,7	1,5	1,7	1,1	0,4

a Prognoza z października 2020 r. b Bez Czarnogóry. c Bez Czarnogóry i Kosowa.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: IMF, *World Economic Outlook Database*, October 2020, <https://imf.org>.

Tabela 9
Poziom rozwoju gospodarczego mierzony PKB per capita wg parytetu siły nabywczej
(w dolarach międzynarodowych w cenach stałych z 2017 r.) w państwach Europy Środkowej
i Wschodniej oraz w grupie UE-13 w latach 2017-2020

Państwo	2017		2018		2019		2020a	
	wartość	miejsce w rankingu	wartość	miejsce w rankingu	wartość	miejsce w rankingu	wartość	miejsce w rankingu
Polska	30 154	48	31 764	47	33 085	44	31 919	43
Czechy	39 031	35	40 154	35	40 939	35	38 120	33
Słowacja	30 930	46	32 089	46	32 815	45	30 449	46
Węgry	29 499	49	31 065	49	32 613	46	30 685	45
Litwa	33 821	42	35 390	40	37 021	40	36 523	37
Łotwa	28 374	51	29 830	50	30 715	50	28 930	47
Estonia	33 937	41	35 293	41	36 976	41	35 036	40
ŚREDNIA dla grupy 1	32 249	-	33 655	-	34 880	-	33 094	-
Chorwacja	26 697	55	27 658	55	28 617	54	26 188	53
Grecja	29 053	50	29 689	51	30 291	51	27 479	51
Słowenia	36 660	39	38 151	38	39 064	38	36 430	38
ŚREDNIA dla grupy 2	30 803	-	31 833	-	32 658	-	30 032	-
Bułgaria	21 526	65	22 348	64	23 263	63	22 461	60
Rumunia	27 220	54	28 593	53	29 951	52	28 515	48
ŚREDNIA dla grupy 3	24 373	-	25 470	-	26 607	-	25 488	-
Albania	13 088	94	13 655	93	13 944	92	12 915	93
Bośnia i Hercegowina	13 837	91	14 480	88	14 971	87	14 091	84
Czarnogóra	19 703	70	20 711	68	21 441	67	18 856	67
Kosowo	10 486	115	10 921	112	11 313	111	10 423	110
Macedonia Północna	15 640	81	16 053	79	16 611	78	15 714	79
Serbia	16 599	77	17 423	75	18 202	75	17 824	70
ŚREDNIA dla grupy 4	14 892	-	15 541	-	16 080	-	14 970	-
Białoruś	18 267	72	18 868	72	19 133	71	18 693	68
Mołdawia	11 547	105	12 228	104	12 895	99	12 538	94
Ukraina	11 943	103	12 418	103	12 897	98	12 025	97
ŚREDNIA dla grupy 5	13 919	-	14 505	-	14 975	-	14 419	-
EUROPA ZACHODNIA (UE-13)	47 693	-	48 453	-	48 989	-	44 882	-

a Prognoza z października 2020 r.

Ranking obejmuje 193 państwa świata.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: IMF, *World Economic Outlook Database*, October 2020, <https://imf.org>.

Tabela 10
Poziom rozwoju gospodarczego mierzony wskaźnikiem rozwoju społecznego HDI
w państwach Europy Środkowej i Wschodniej oraz w grupie UE-13 w latach 2017-2019

Państwo	2017		2018		2019	
	wartość	miejsce w rankingu	wartość	miejsce w rankingu	wartość	miejsce w rankingu
Polska	0,868	33	0,872	32	0,872	32
Czechy	0,888	27	0,891	26	0,891	26
Słowacja	0,854	37	0,857	36	0,857	36
Węgry	0,841	44	0,845	43	0,845	43
Litwa	0,866	34	0,869	34	0,869	34
Łotwa	0,849	39	0,854	39	0,854	39
Estonia	0,879	30	0,882	30	0,882	30
ŚREDNIA dla grupy 1	0,864	-	0,867	-	0,867	-
Chorwacja	0,835	46	0,837	46	0,837	46
Grecja	0,871	31	0,872	32	0,872	32
Słowenia	0,899	24	0,902	24	0,902	24
ŚREDNIA dla grupy 2	0,868	-	0,870	-	0,870	-
Bułgaria	0,813	51	0,816	52	0,816	52
Rumunia	0,813	51	0,816	52	0,816	52
ŚREDNIA dla grupy 3	0,813	-	0,816	-	0,816	-
Albania	0,789	69	0,791	69	0,791	69
Bośnia i Hercegowina	0,767	75	0,769	75	0,769	75
Czarnogóra	0,813	51	0,816	52	0,816	52
Kosowo	.	.	.	.	.	.
Macedonia Północna	0,758	81	0,759	82	0,759	82
Serbia	0,794	65	0,799	63	0,799	63
ŚREDNIA dla grupy 4a	0,784	-	0,787	-	0,787	-
Białoruś	0,815	50	0,817	50	0,817	50
Moldawia	0,709	106	0,711	107	0,711	107
Ukraina	0,747	88	0,750	88	0,750	88
ŚREDNIA dla grupy 5	0,757	-	0,759	-	0,759	-
EUROPA ZACHODNIA (UE-13)	0,906	-	0,908	-	0,908	-

a Bez Kosowa.

Ranking obejmuje 189 państw świata.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ONZ: UNDP, *Human Development Index Database*, United Nations Development Programme, New York 2020, <https://hdr.undp.org>.

Tabela 11
Wybrane wskaźniki polityki fiskalnej w państwach Europy Środkowej i Wschodniej
w latach 2017-2020

Państwo	Wydatki państwa (% PKB)				Saldo sektora finansów publicznych (% PKB)				Dług publiczny brutto (% PKB)	
	2017	2018	2019	2020a	2017	2018	2019	2020a	2019	2020a
Polska	41,2	41,5	42,0	51,2	-1,5	-0,2	-0,7	-10,5	46,0	60,0
Czechy	39,0	40,6	41,2	47,9	1,5	0,9	0,3	-7,3	30,2	39,1
Słowacja	41,5	41,9	42,8	51,2	-1,0	-1,1	-1,3	-8,8	48,0	61,8
Węgry	47,0	46,7	46,1	52,1	-2,5	-2,1	-2,0	-8,3	66,3	77,4
Litwa	32,4	33,3	34,1	39,9	0,5	0,6	0,3	-6,7	37,7	48,3
Łotwa	36,7	38,2	37,8	44,3	-0,8	-0,7	-0,4	-5,4	36,8	44,1
Estonia	38,9	39,1	39,0	40,8	-0,4	-0,5	-0,4	-6,8	8,4	18,7
ŚREDNIA dla grupy 1	39,5	40,2	40,4	46,7	-0,6	-0,4	-0,6	-7,7	39,1	49,9
Chorwacja	45,3	46,3	47,1	50,6	0,8	0,2	0,4	-8,1	73,2	87,7
Grecja	47,4	46,9	46,2	57,3	1,0	0,9	0,6	-9,0	180,9	205,2
Słowenia	44,1	43,6	43,7	48,5	0,0	0,7	0,5	-8,8	66,1	81,0
ŚREDNIA dla grupy 2	45,6	45,6	45,7	52,1	0,6	0,6	0,5	-8,6	106,8	124,6
Bulgaria	32,1	34,4	36,4	38,3	0,8	0,1	-1,0	-2,0	18,6	24,1
Rumunia	30,8	32,0	33,4	38,6	-2,8	-2,8	-4,6	-9,6	36,8	44,8
ŚREDNIA dla grupy 3	31,5	33,2	34,9	38,5	-1,0	-1,3	-2,8	-5,8	27,7	34,5
Albania	29,1	28,8	29,4	32,9	-1,4	-1,3	-2,0	-8,4	67,7	83,3
Bośnia i Hercegowina	40,8	41,3	41,1	45,5	1,8	1,7	1,5	-5,8	32,8	38,9
Czarnogóra	47,2	47,2	45,0	50,0	-6,9	-6,2	-2,4	-10,4	79,3	90,8
Kosowo	27,9	29,2	29,5	33,3	-1,4	-2,9	-2,8	-7,0	17,5	23,4
Macedonia Północna	31,8	30,4	31,2	35,2	-2,7	-1,8	-2,0	-7,7	40,2	50,3
Serbia	40,1	40,7	42,1	46,1	1,4	0,8	0,0	-8,1	52,8	59,5
ŚREDNIA dla grupy 4	36,1	36,3	36,4	40,5	-1,5	-1,6	-1,3	-7,9	48,4	57,7
Białoruś	39,0	37,8	38,6	40,7	-0,3	1,8	0,6	-4,7	41,9	50,9
Mołdawia	30,5	31,4	31,4	37,9	-0,6	-0,8	-1,4	-8,0	28,4	37,8
Ukraina	41,5	41,7	41,5	46,9	-2,2	-2,2	-2,0	-7,8	50,1	65,7
ŚREDNIA dla grupy 5	37,0	37,0	37,1	41,8	-1,1	-0,4	-1,0	-6,8	40,1	51,5

a Prognoza z października 2020 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych MFV: IMF, *World Economic Outlook Database*, October 2020, www.imf.org.

Tabela 12
Prognozowane na 2020 r. tempo wzrostu realnego PKB ogółem
według prognoz z różnych lat

Państwo	Prognoza Międzynarodowego Funduszu Walutowego opublikowana w:		
	październik 2018 r.	październik 2019 r.	październik 2020 r.
Polska	3,0	3,1	-3,6
Czechy	2,5	2,6	-6,5
Słowacja	3,8	2,7	-7,1
Węgry	2,6	3,3	-6,1
Litwa	2,7	2,7	-1,8
Łotwa	3,1	2,8	-6,0
Estonia	3,0	2,9	-5,2
Chorwacja	2,4	2,7	-9,0
Grecja	2,2	2,2	-9,5
Słowenia	2,8	2,9	-6,7
Bułgaria	2,8	3,2	-4,0
Rumunia	3,3	3,5	-4,8
Albania	3,9	4,0	-7,5
Bośnia i Hercegowina	3,7	2,6	-6,5
Czarnogóra	3,0	2,5	-12,0
Kosowo	4,0	4,0	-7,5
Macedonia Północna	2,8	3,4	-5,4
Serbia	4,0	4,0	-2,5
Białoruś	2,5	0,3	-3,0
Moldawia	3,8	3,8	-4,5
Ukraina	3,0	3,0	-7,2

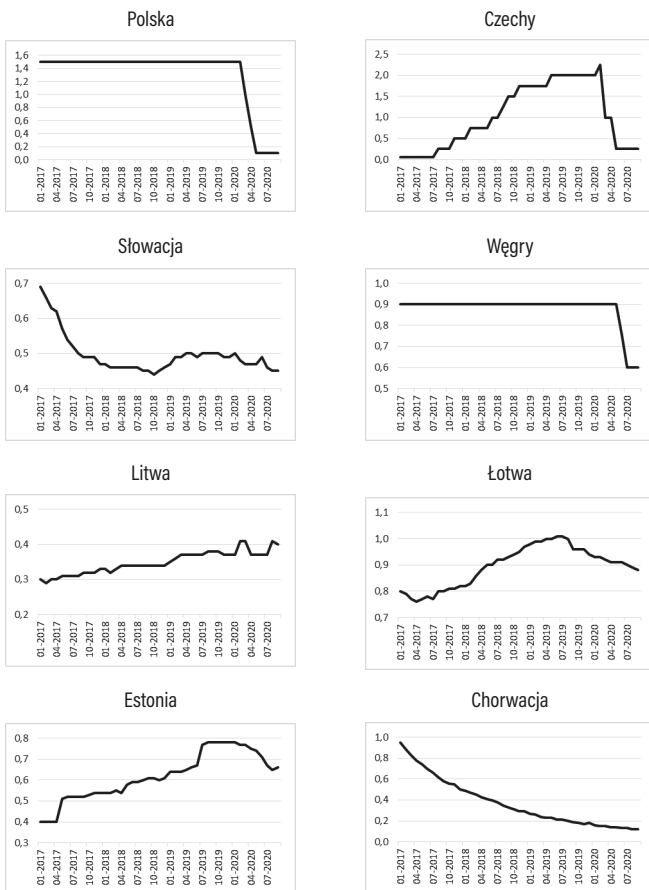
Źródło: dane MFW: IMF, *World Economic Outlook Database*, October 2018, www.imf.org; IMF, *World Economic Outlook Database*, October 2019, www.imf.org; IMF, *World Economic Outlook Database*, October 2020, www.imf.org.

Tabela 13
Prognozy tempa wzrostu gospodarczego oraz stóp bezrobocia i inflacji na lata 2021-2023

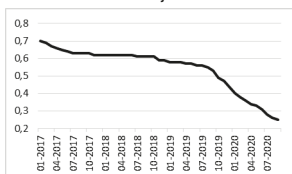
Państwo	Tempo wzrostu realnego PKB ogółem (%)			Stopa bezrobocia (%)			Stopa inflacji (%)		
	2021	2022	2023	2021	2022	2023	2021	2022	2023
Polska	4,6	4,5	3,7	5,1	4,9	4,7	2,3	1,9	2,0
Czechy	5,1	4,3	4,0	3,4	3,2	3,0	2,4	2,2	2,0
Słowacja	6,9	4,8	3,8	7,1	6,6	6,4	1,5	1,9	2,0
Węgry	3,9	4,0	3,8	4,7	3,9	3,7	3,4	3,0	3,0
Litwa	4,1	3,7	3,2	7,5	6,9	6,4	1,7	1,9	2,0
Łotwa	5,2	5,1	4,9	8,0	7,5	7,4	1,8	2,2	2,3
Estonia	4,5	3,7	3,2	6,1	5,0	5,0	1,4	2,2	2,1
Chorwacja	6,0	4,4	3,5	10,3	9,6	8,8	0,8	1,1	1,8
Grecja	4,1	5,6	3,7	18,3	16,6	14,8	0,7	0,9	1,0
Słowenia	5,2	3,4	2,8	6,0	5,0	4,6	1,8	1,7	1,8
Bułgaria	4,1	3,7	3,2	4,5	4,3	4,2	1,7	2,1	2,0
Rumunia	4,6	3,9	3,8	6,0	5,5	5,5	2,5	2,7	2,7
Albania	6,1	5,8	4,3	11,5	11,3	11,0	1,7	2,4	2,7
Bośnia i Hercegowina	5,0	4,0	3,5	17,5	16,8	16,0	0,4	1,2	1,3
Czarnogóra	5,5	4,2	3,1	.	.	.	0,7	1,1	1,4
Kosowo	6,0	3,7	3,8	.	.	.	1,2	1,7	1,8
Macedonia Północna	5,5	4,5	4,0	17,8	16,7	16,0	1,3	1,6	1,8
Serbia	5,5	6,0	4,5	13,0	12,7	12,4	1,9	2,3	2,6
Białoruś	2,2	2,0	0,9	1,1	0,8	0,6	5,1	5,0	5,0
Mołdawia	4,1	4,0	4,2	5,5	3,0	3,0	2,3	5,5	5,0
Ukraina	3,0	3,2	3,4	9,6	9,0	8,6	6,0	5,7	5,2

Źródło: dane MFW: IMF, *World Economic Outlook Database*, October 2020, www.imf.org.

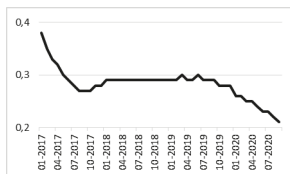
Rysunek 2
Stopy procentowe w państwach Europy Środkowej i Wschodniej w latach 2017-2020

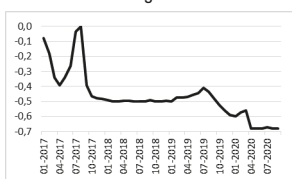
Grecja

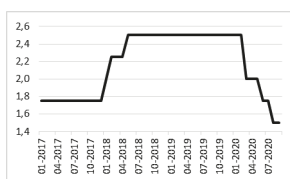
Słowenia

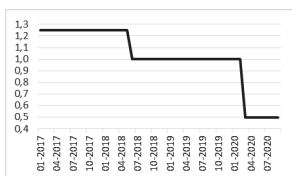
Bułgaria

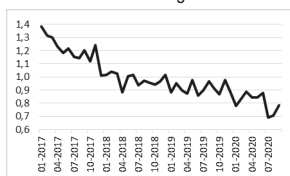
Rumunia

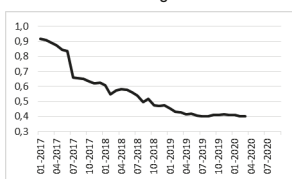
Albania

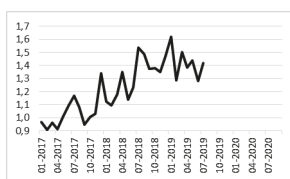
Bośnia i Hercegowina

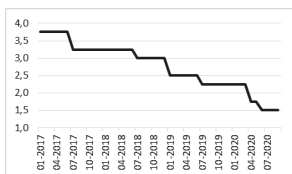
Czarnogóra

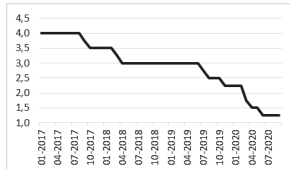
Kosowo

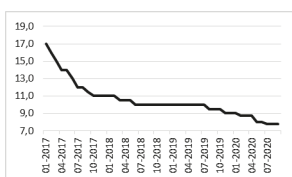
Macedonia Północna

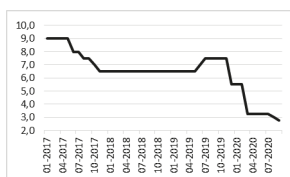
Serbia

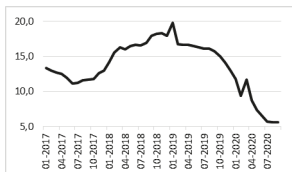
Białoruś

Mołdawia

Ukraina

Rodzaj stopy procentowej przedstawianej na wykresie dla danego kraju jest opisany w tekście.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: IMF, *International Financial Statistics Database*, 2020, <https://imf.org>.

Dr hab. Mariusz Próchniak, prof. SGH

doktor habilitowany w dziedzinie nauk ekonomicznych w dyscyplinie ekonomia. Od 2002 r. pracownik Szkoły Głównej Handlowej, obecnie profesor uczelni. Zainteresowania naukowe: makroekonomia, w szczególności zagadnienia związane ze wzrostem gospodarczym i realną konwergencją, a także modelami kapitalizmu. Autor wielu artykułów, opublikowanych m.in. w czasopismach „Economic Modelling”, „Eastern European Economics”, „Post-Communist Economies”, „Gospodarka Narodowa”, „Ekonomista”, „Bank i Kredyt”.

Dr hab. Dorota Niedziółka, prof. SGH

doktor habilitowany w dziedzinie nauk ekonomicznych w dyscyplinie ekonomia. Od 1999 r. pracownik Szkoły Głównej Handlowej, obecnie profesor uczelni. Kierownik Katedry Geografii Ekonomicznej. Zainteresowania naukowe: problematyka rozwoju rynków energii, bezpieczeństwa energetycznego i konkurencyjności gospodarek. Autorka ponad 100 publikacji, w tym trzech monografii.

ISBN 978-83-66413-32-0

www.ies.lublin.pl